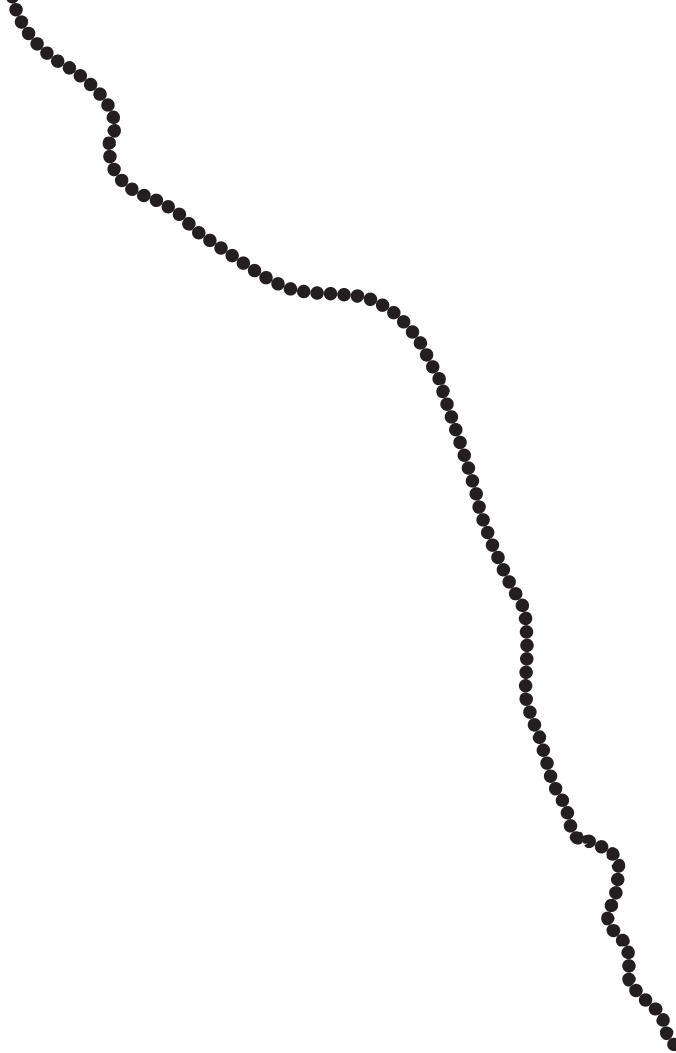

VELFERDSVEKST I KRISETIDER

Latinamerikanske løsninger

RAPPORTEN ER UTGITT AV LATIN-AMERIKAGRUPPENE I NORGE (LAG)

2012

Støttet av Norad

Rapporten kan også lastes ned på www.lagnorge.no

Forfattere: Hanna Kvamsås, Eirik Sjøvik og Heidi Lundeberg

Takk til: Helene Bank, Eivind Hageberg, Eirik Vold og Brita Brekke

Design: Jenny Jordahl

Latin-Amerikagruppene
i Norge (LAG)

Norad

VELFERDSVEKST I KRISETIDER

Latinamerikanske løsninger

INNHOOLD

AKRONYM	6
FIGURER	6
FORORD	7
1. VELFERDSVEKST I KRISETIDER	8
2. FRA KAPITALFLUKT TIL REALØKONOMISK VEKST	16
2.1 Tøyling av den internasjonale finansspekulasjonen	18
2.2 Styrking av nasjonalt eierskap	20
2.3 Motkonjunkturpolitikk og Sør-Fondet	21
3. NASJONALISERING OG STATLIG ØKONOMISK STYRING	26
3.1 Nasjonalisering av strategiske naturressurser	27
3.2 Arbeid til alle	33
3.3 Industrialisering	36
4. FRA BANANREPUBLIKK TIL VELFERDSSTAT	38
4.1 Sosiale støtteordninger	39
4.2 Gratis helse tjenester for alle	41
4.3 Utdanning til folket	45
5. LATINAMERIKANSKE LØSNINGER PÅ EUROPEISK KRISE	48

AKRONYM

ALBA	DEN BOLIVARIANSKE ALLIANSEN FOR VÅRT AMERIKA
CAN	DET ANDISKE FELLESKAP
CELAC	DE LATINAMERIKANSKE OG KARIBISKE STATERS FELLESKAP
CEPAL	FNS ØKONOMISKE KOMMISSJON FOR LATIN-AMERIKA
EU	DEN EUROPEISKE UNION
FN	DE FORENTE NASJONER
IMF	DET INTERNASJONALE PENGEFONDET
OAS	ORGANISASJONEN AV AMERIKANSKE STATER
SUCRE	DET FORENTE SYSTEMET FOR REGIONAL KOMPENSASJON
UNASUR	DE SØRAMERIKANSKE LANDS UNION

FIGURER

FIGUR 1: FATTIGDOMSREDUKSJON I ARGENTINA	10
BOKS: KEYNESIANISME	17
BOKS: KONSESJONSKRAV FOR Å BALANSERE INNENLANDSK OG UTENLANDSK EIERSKAP	21
BOKS: KONJUNKTURPOLITIKK	23
BOKS: BRETTON WOODS OG DET LATINAMERIKANSKE ALTERNATIVET	24
BOKS: NASJONALISERING OG PRIVATISERING	27
FIGUR 2: FATTIGDOMSREDUKSJON I VENEZUELA	29
FIGUR 3: SYNKENDE ARBEIDSLEDIGHET	34
BOKS: VENSTREBØLGE OG KONTRAOFFENSIVEN	38
BOKS: BETINGEDE PENGEOVERFØRINGER	39
FIGUR 4: BARNEDØDELIGHET I VENEZUELA	45

FORORD

Samtidig som Europa herjes av økonomisk uro og sosial nød, bygges velferden opp i Latin-Amerika. Dette er ikke en tilfeldighet, men fortsettelsen av en bevisst politisk strategi som har preget kontinentet det siste tiåret, og som har ført til betydelige resultater. Med venstre- og sentrumsorienterte regjeringer har sosiale bevegelser fått gjennomslag for sine krav om arbeidsplasser, allmenne velferdsgoder og kontroll over naturressursene. Arbeidsledighet og fattigdom har sunket i regionen, noen steder drastisk. Ved å bygge sine egne finanspolitiske institusjoner har flere land gjort seg uavhengige av de internasjonale finansinstitusjonene som nå dikterer europeeres ve og vel. Helhetlig danner dette et bilde av et kontinent som mer enn noen gang har klart å løsrive seg fra de koloniale strukturene som har plaget regionen i århundrer.

Denne latinamerikanske våren fortjener langt større oppmerksomhet enn den har fått av norsk presse og akademia. Her dominerer fortsatt det stereotype bildet av disse landene som bistandsavhengige bananrepublikker. Med denne rapporten ønsker Latin-Amerikagruppene i Norge (LAG) å være et korrektiv til den vanlige overfladiske dekningen av Latin-Amerika ved å fortelle historien om den rivende sosiale og økonomiske utviklingen som pågår akkurat nå.

Nøkkelen til å forstå denne utviklingen ligger i de økonomiske og sosiale løsningene mange av de latinamerikanske landene har valgt i møte med alvorlige lokale og globale kriser. Etter at det nyliberalistiske 1990-tallet endte i krise, konkurs og nedgang i land etter land i Latin-Amerika ble kursen lagt om. Fordi flere latinamerikanske land det siste tiåret har utfordret den nyliberale

markedstankegangen har de ikke bare opplevd vekst og fattigdomsreduksjon, men også klart seg godt ut av den globale finanskrisen. LAG støtter opp om disse latinamerikanske løsningene og mener at Europa og Norge på flere områder har noe å lære av Latin-Amerika. Løsningene er finanspolitiske, realøkonomiske og sosiale tiltak som er like relevante i Europa som i Latin-Amerika.

Forsøkene på å bygge rettferdige velferdsmodeller i Latin-Amerika avhenger også av relasjonene med resten av verden. Derfor mener LAG at den latinamerikanske våren er noe Norge i kraft av sin lange velferdshistorie bør støtte både på internasjonale arenaer og bilateralt. Norge må i multilaterale fora støtte opp om latinamerikanske forslag om å regulere finansøkonomien. Bilateralt bør fokuset hos norske myndigheter ligge på å sikre at norske aktiviteter ikke ødelegger for velferdsvæksten i regionen. Norsk utenrikspolitikk må styrke snarere enn svekke forsøkene på å beskytte realøkonomien og bygge opp velferdstilbud. Dette kan blant annet gjøres ved ikke å stille krav til finansliberalisering eller forhindre bruk av konsesjonskrav i frihandelsavtalene, men heller støtte de regjeringene som skaffer seg nasjonal kontroll over naturressurser på samme måte som Norge har gjort. Motkonjunkturpolitikk og nasjonal kontroll over naturressursene er og har vært sentralt for den norske stat, nå må Norge støtte latinamerikanske land som gjør det samme.

LAG håper denne rapporten både kan gi en god innføring i de nyeste hendelsene i Latin-Amerika og å inspirere til politisk nytenkning her hjemme.

GOD LESING!

1. VELFERDSVEKST I KRISETIDER

DEN INTERNASJONALE FINANSKRISEN HAR SIDEN 2008 SKAPT EN STADIG STØRRE ØKONOMISK OG SOSIAL KRISE I EUROPA. I LATIN-AMERIKA HAR MANGE LAND LANG ERFARING MED FINANSKRISER OG IMFS INNSTRAMMINGSPOLITIKK. DE GRIPER NÅ TIL EN ANNEN POLITIKK OG KLARER SEG DERFOR BEDRE. DE LATINAMERIKANSKE LANDENE MØTER INTERNASJONAL FINANSKRISE MED SOSIALE TILTAK OG BESKYTTER REALØKONOMIEN MED FINANSREGULERING. ETTER 30 ÅR MED NYLIBERAL VINTER OPPLEVER DET LATINAMERIKANSKE FOLK VÅR.

Er det historiske bildet av europeiske velferdsstater og latinamerikanske bananrepublikker i ferd med å endre seg? Vil Europa i fremtiden kjenne- tegnes av fattigdom, mens Latin-Amerika karakteriseres som et velferdskontinent? Hvordan har latinamerikanske land svart på finanskriser, hva er status i det latinske Sør og hva kan Europa og Norge lære av de latinamerikanske landene?

Denne rapporten presenterer noen latinamerikanske løsninger på internasjonale finanskriser; løsninger som fungerer for det latinamerikanske folk, og som har relevans for folk og myndigheter i hele verden. De politiske, økonomiske og sosiale tendensene som karakteriserer regionen i det nye årtuset er på god vei til å bryte ned det stereotype bildet med Latin-Amerika som en region med utviklingsland, avhengig av økonomisk bistand og politiske råd fra internasjonale stormakter og finansinstitusjoner.

Latin-Amerika er en stor og betydelig verdensdel på verdensbasis. Regionen huser 570 millioner mennesker, rundt halvparten av verdens petroleumsreserver og størsteparten av verdens vannressurser og biomangfold. Interessen for latinamerikansk

politikk har økt i Norge det siste tiåret. Antall artikler i norske aviser om regionen har økt i takt med endringene som har funnet sted. Det er god grunn til å se på Latin-Amerika med nye øyne og åpent sinn.

EUROPEISK VINTER

I kjølvannet av den internasjonale finanskrisen som inntraff i 2008, med nasjonalisering av finansinstitusjonenes gjeld, har internasjonale institusjoner som EU og IMF iverksatt streng finanspolitikk i de landene som ble rammet. Statlige utgifter skal ned, velferd kuttes og offentlige virksomheter privatiseres. Følgene er sosial krise med høy arbeidsledighet og manglende betalings- evne både hos familier og i land. Det er spesielt de unge som må betale for krisen – enkelte land, som Hellas og Spania, har ungdomsarbeidsledighet på opp mot 50 prosent og i England lever hver femte innbygger under fattigdomsgrensen. I februar 2012 var det over 5,46 millioner arbeidsledige under 25 år i EU, og man har begynt å snakke om Europas tapte generasjon.¹

¹ LO-kontoret i Brussel, (2012). «Ungdomsledighet til bekymring». Landsorganisasjonen i Norge: Oslo. URL: www.lo.no/u/Brussel/Nyheter1/Ungdomsledighet-til-bekymring/ (1.8.2012).

LATINAMERIKANSK VÅR

Situasjonen er en helt annen på det latinamerikanske kontinentet. Mens Europa preges av depresjon, opplever det latinamerikanske folk vår. Latin-Amerika har foreløpig klart seg godt ut av den internasjonale finanskrisen. Mens velferdsstatene i Europa bygges ned, bygger Latin-Amerika opp velferdsprogram. Flere av landene scorer godt på FNs utviklingsindikatorer, og blir stadig bedre. Man ser for tiden også en jevn økonomisk vekst.² At Latin-Amerika har klart seg godt skyldes en blanding av finanspolitiske og realøkonomiske tiltak som ble innført før og etter at den internasjonale finanskrisen inntraff i 2008. Politiske tiltak i denne regionen har ført til større kontroll over finansøkonomien og gitt rom for vekst i realøkonomien. Bemerkelsesverdig nok har veksten blitt investert i velferdsordninger. Landene som historisk er kjent som bananrepublikker kan bli morgendagens velferdsstater.

Den latinamerikanske våren kommer etter en nyliberal vinter. Kuttpolitikken og den sosiale krisen

vi ser i Europa i dag ligner den Latin-Amerika gjennomgikk på 1990-tallet. Da undergikk den gjeldstyngede regionen såkalte strukturtilpassningsprogram: nyliberale reformer påtvunget av IMF og Verdensbanken som betingelse for bedre gjelds- og lånevilkår. Internasjonale finansinstitusjoner sammen med nyliberale presidenter innførte det som i ettertid har blitt kalt en nyliberal sjokkdoktrine.³ På kortest mulig tid ble offentlige utgifter (skole, helsevesen etc.) kuttet til et minimum, statlig virksomhet ble privatisert, skatteinivået redusert og nye byråkratiske organ etablert for å tiltrekke seg utenlandske investorer. Med sjokkdoktrinen fikk myndighetene bukt med den høye inflasjonen, men den økonomiske veksten gikk ned, landene gikk med handelsunderskudd og utenlandsgjelden økte på ny. De sosiale følgene ble enorme. Ifølge FN-organet CEPAL økte fattigdommen under den nyliberale perioden fra 41 prosent i 1980 til 44 prosent ved årtusenskiftet.⁴

² For utviklingsindikatorar, sosial og økonomisk statistikk for Latin-Amerika se: www.eclac.org/estadisticas/

³ I Sjokkdoktrinen fra 2007 beskriver Naomi Klein hvordan nyliberale reformer har blitt presset igjennom på rekordtid og de ofte katastrofale sosiale og økonomiske konsekvensene av slike store politiske endringer.

⁴ Kingston, P. R., (2011). *The Political Economy of Latin America: Reflections on Neoliberalism and Development*. Taylor & Francis: New York. s. 76.

Hundretusenvís av latinamerikanere mistet jobben da privat sektor ikke maktet å ta over for de statlige selskapene. Mange innbyggere flyktet over grensene til naboland som hadde godt rykte, eller hele veien til det de oppfattet som det rike

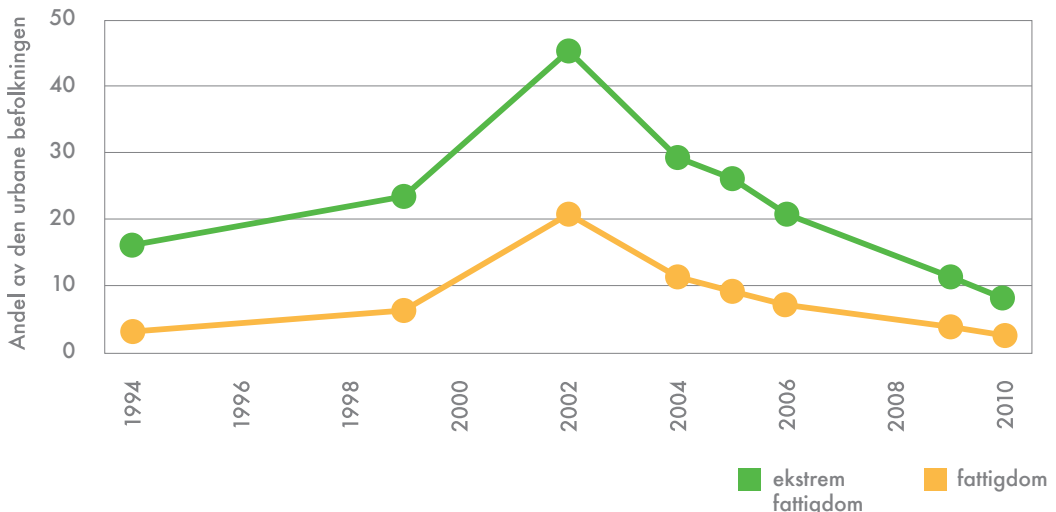
Nord. Mange som ble igjen gikk over til uformell sektor eller forble arbeidsløse. Det er de samme prosessene som utspilte seg i Latin-Amerika på 1990-tallet som preger Europa i 2012.

Figur 1. Viser andel av den urbane befolkningen i Argentina som lever i fattigdom og ekstrem fattigdom.”

Kilde: CEPAL, (2012). Millennium Development Goals: Country profile Argentina⁵

FIGUR 1: FATTIGDOMSREDUKSJON I ARGENTINA

5 CEPAL, (2012). Millennium Development Goals: Country Profiles Argentina. URL: http://interwd.cepal.org/perfil_ODM/perfil_Pais.asp?Pais=ARG&Id_idioma=1

LATINAMERIKANSKE UTFORDRINGER OG LØSNINGER

Latin-Amerika er i ferd med å bli en selvstendig region og en betydelig aktør på den internasjonale arena både økonomisk og politisk. De store språklige, kulturelle og politiske likhetene mellom landene skaper et unikt potensiale for samarbeid og integrasjon i regionen. Både UNASUR, den mellomstatlige organisasjonen som samler alle de søramerikanske landene, og CELAC, organisasjonen for samtlige latinamerikanske land fra Mexico i nord til Chile i sør, har vist seg viktige som politiske verksteder for utviklingen av et selvstendig Latin-Amerika. Disse regionale organisasjonene har erstattet OAS, organisasjonen som lenge har samlet hele Amerika fra Canada til Argentina med unntak av Cuba, og i stor grad frigjort regionen fra USAs imperialistiske innflytelse. Latin-Amerika er ikke lenger en samling kolonier i USAs bakgård, men en region som tar i bruk sine ressurser, koordinerer internasjonal politikk og skaper nye og mer bærekraftige samfunn.

Velferdsreformene og omfordelingspolitikken har kommet parallelt med en demokratisk utvikling. Latin-Amerika har historisk vært karakterisert av ekstrem ulikhet. Store deler av befolkningen har levd i fattigdom side ved side med store og velstående jordeiere. Det ene kuppregimet har avløst det andre og utelukket de fleste grupper fra politikken.

Det siste tiåret har de sosiale bevegelsenes kamp vunnet frem. Ved å velge inn venstre- og sentrumpolitiske presidenter har bevegelsene fått gjennomslag for mange av sine kampsaker de siste årene. Samtidig som endringsprosessene konsolidereres, videreutvikles demokratiet i Latin-Amerika. Det representative demokratiet fordypes og folkeavstemninger og deltagende budsjettering er eksempler på direkte demokrati. Urfolkenes stemme i disse bevegelsene bidrar sammen med

miljøaktivister til å sette biologisk mangfold og ressursforvaltning sentralt i grunnlover og politikkkutforming.

Latin-Amerika er fortsatt et stort og mangfoldig kontinent preget av store motsetninger. Situasjonen i de ulike landene varierer og de sosiale og økonomiske indikatorene varierer fra år til år. Motkreftene er sterke og internasjonale økonomiske interesser utgjør fortsatt en betydelig maktfaktor i hele regionen. Ulikhetene mellom landene er store og ulikheten mellom Sør-Amerika og Mellom-Amerika er spesielt stor. I denne rapporten skal vi i hovedsak ta for oss Sør-Amerika, vel vitende om at det også er ulikheter mellom de latinamerikanske landene. Regionen sliter fortsatt med stor fattigdom, og sosiale bevegelser på kontinentet er utålmodige og krever raskere utvikling. Selv om land som Bolivia har iverksatt vellykkede sosiale program med politiske virkemidler, lever fortsatt en stor andel av befolkningen i stor fattigdom. Mens land som Brasil markerer seg med fattigdomsreduksjon kan man også stille spørsmål ved hvordan fattigdomsproblemene blir løst. Naturressursforvaltningen kan heller ikke sees ensidig som en positiv prosess; som alle andre steder i verden er det en konflikt mellom hensyn til miljø og industrialiseringsprosesser, mellom lokalmiljø og skapning av arbeidsplasser. Det er ikke meningen å bagatellisere utfordringene og de skeive makt- og eiendomsforholdene i regionen. Jordreformene går fortsatt svært seint og enkelte steder opplever folk konsentrasjon av jord snarere enn fordeling. Det siste tiåret spesielt har man imidlertid sett en klar trend i regionen for økt statlig kontroll over økonomien som strategi for å bygge velferd og sikre bedre omfordeling. Det er denne trenden rapporten ønsker å sette fokus på og utforske.

Det er særlig de unge som betaler for krisa i Europa. I noen land er ungdomsledigheten opp mot 50 %. Bildet er fra en studentdemonstrasjon mot kutt i offentlig utdanning i England.

MED DEN PROGRESSIVE POLITIKKEN SOM NÅ FØRES, ER LATIN-AMERIKA I DAG ET VERKSTED FOR POLITISKE LØSNINGER PÅ ULIKE KRISER PÅ GLOBALT, NASJONALT OG LOKALT NIVÅ”

Med den progressive politikken som nå føres, er Latin-Amerika i dag et verksted for politiske løsninger på ulike kriser på globalt, nasjonalt og lokalt nivå. Denne rapporten ser på et utvalg av latinamerikanske løsninger på den internasjonale finanskrisen som startet i 2008. Det finnes også mange løsninger relatert til internasjonale kriser som ikke vektlegges i denne rapporten. Et eksempel er hvordan arbeidere i Argentina har tatt over bedrifter som strategi for sysselsetting i en periode hvor arbeidsløshet har truet den sosiale situasjonen. Det er også nettopp fra det latinamerikanske kontinent de beste og mest konkrete forslagene i de internasjonale klimaforhandlingene har kommet. Grunnlovene i Bolivia og Ecuador er unike i verden i måten de legger opp til en bærekraftig utvikling og gir naturen egne rettigheter. Bondebevegelsene La Via Campesina med sitt utspring på kontinentet og De jordløses bevegelse (MST) i Brasil har bidratt med progressive og praktiske løsninger på sult, fordeling og matproduksjon. Det er med andre ord mye inspirasjon å hente fra regionen, både på politisk og praktisk nivå når vi skal løse globale kriser. Mange av disse eksemplene er presentert i Latin-Amerikaboken 2012. I denne rapporten presenteres latinamerikanske løsninger på finanskriser, med et tredelt fokus:

REGULERING AV KASINØKONOMIEN

En av grunnene til at de søramerikanske landene har klart seg såpass godt ut av finanskrisen er utvilsomt de finanspolitiske reguleringene som ble iverksatt før og etter at den internasjonale krisen inntraff i 2008. Skatt på ulike typer finans-transaksjoner og krav om «depositum» har redusert useriøse kortsiktige finansspekulasjoner. Opprettelsen av det regionale pengefondet Fondo del Sur og den regionale utviklingsbanken Banco del Sur har gitt landene handlingsrom til å føre den motkonjunkturpolitikken de ønsker og behøver. Med sitt eget pengefond har regionen gjort seg mer uavhengig av IMF som sto bak kuttspolitikken som ble ført i Latin-Amerika på 1990-tallet, og som er en av aktørene bak kuttpolitikken vi ser i Europa i dag. I motsetning til IMF, som har vært dominert av europeiske og amerikanske interesser, er det regionale Fondo del Sur bygd på prinsippet om at hvert land har lik stemmevekt. Som en motsats til IMF sin one size fits all-politikk tas det også hensyn til det enkelte lands spesielle forutsetninger. Slik vil Sør-Amerika slippe enklere unna et enkelt lands dominans i krisetider.

Sosiale bevegelser står sterkt i Latin-Amerika. Bildet er fra et folkemøte mot en gruve i Guatemala der urfolk demonstrerer mot det multinasjonale selskapet GoldCorp Inc.

NASJONALISERING OG REALØKONOMISK VEKST

Nasjonalisering av strategiske sektorer og demokratisk kontroll over naturressurser har gjort flere søramerikanske land mindre sårbare for en internasjonal finanskriser. Nasjonaliseringen av de venezuelanske oljeressursene nådde de norske nyhetskanalene tidlig på 2000-tallet. Det siste tiåret har flere land skaffet seg statlig kontroll over naturressurser så vel som selskaper og infrastruktur. Våren 2012 annonserte også Argentina at de ville ta over det største petroleumsselskapet YPF, da de spanske eierne varslet salg av selskapet til Kina. Nasjonaliseringen av strategiske ressurser har i en tid med høye internasjonale priser bidratt til store statlige inntekter. Ved å skaffe seg kontroll over naturressursene har landene sørget for at en større del av verdien har forblitt i landet. Nasjonaliseringene har slik skapt større statsbudsjetter med mulighet for skattelegging og omfordelingspolitikk. Demokratisk kontroll over ressursene har også muliggjort lokal videreføring. Sør-Amerika har siden kolonitiden befunnet seg på bunnen av den internasjonale verdikjeden – de har eksportert sine råvarer til USA og EU og importert ferdige varer. Et slikt handelsmønster har vanskeliggjort et variert arbeidsmarked med videreføring og tjenestesektorer, og mange unge har emigrert i

søken på arbeidsplasser som byr på mer enn mac’heter og sprøytemidler. Handelsmønsteret førte til handelsunderskudd for de søramerikanske landene, som fra 1980-tallet mottok store utenlandslån for å dekke underskuddet. Nasjonaliseringen av de strategiske naturressursene handler derfor om muligheten til å klatre opp den internasjonale verdikjeden, skape en variert og robust økonomi, skape arbeidsplasser, skaffe penger til velferdsordninger og gjøre seg uavhengig av utenlandske lån og påfølgende politiske betingelser.

VELFERD OG OMFORDELING

Myndigheter i flere av de latinamerikanske landene de siste årene har kanalisert store midler inn i velferdsprogram og iverksatt politiske tiltak for å sikre en jevnere fordeling av godene. Med økte inntekter fra de nasjonaliserte naturressursene er pensjonsordninger og sosialtrygd innført. Prinsippet om gratis helsetjenester for alle er på vei til å bli innfridd enkelte steder, og det er gjort en stor innsats på utdanningsfeltet. Stipend mellom landene har ført til høyere utdanning blant ungdom og alfabetiseringsprogram har hjulpet landene til å nå FN’s andre tusenårs mål om universell utdanning. Økte statlige midler kanalisert inn i skole- og universitetssektoren har økt antall skoler og kvaliteten på undervisningen.

2. FRA KAPITALFLUKT TIL REALØKONOMISK VEKST

LATINAMERIKANSKE LAND HAR INNFØRT FINANSPOLITISKE TILTAK BÅDE FØR OG ETTER AT DEN INTERNASJONALE FINANSKRISA INNTRAFF I 2008. TILTAKENE HAR VIRKET.

I dette kapitlet presenteres noen av de mest sentrale finanspolitiske tiltakene som er blitt innført i Latin-Amerika fra tusenårsskiftet og frem til i dag. Som det vil fremkomme iverksatte flere av landene ytterligere reguleringer da den internasjonale krisen inntraff i 2008, men det er viktig å understreke at tiltakene iverksatt før 2008 har bidratt til at den internasjonale krisen ikke har fått så store konsekvenser for regionen. På globalt nivå fikk finanskrisen i 2008 størst konsekvenser for de landene som hadde liberalisert sin finansielle sektor, mens de landene som hadde vært restriktive på finansliberaliseringen klarte seg bedre.

Flere land i det sørlige Amerika opplevde finanskrise ved tusenårsskiftet. Nyhetene om det bankerotte Argentina nådde verden i 2001, men også andre land i regionen gjennomgikk finansielle kriser på denne tiden, slik som i Venezuela 1994-98, Brasil i 1998 og Ecuador i 1999. Disse krisene kom som en konsekvens av storslåtte økonomiske reformer. Utover 1980- og 1990-tallet hadde de latinamerikanske landene liberalisert økonomien og finanssysteme sine. Som del av en stor pakke med deregulering og privatisering ble også kapitaltransaksjoner liberalisert. Reformene kom som betingelser fra de internasjonale finansinstitusjonene og som følge av avtaler i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og bilaterale investeringsavtaler, så vel som fra nyliberale regjeringer i regionen.

De latinamerikanske finanskrisene fikk ulike uttrykk. Konsekvensene av den økonomiske kollapsen i Argentina var mest alvorlig. Krisen i Argentina kom som resultat av finansliberalisering og av at pesoen var låst i kurs til den amerikanske dollaren. At finansliberalisering etterfølges av kriser er ifølge tidligere sjefsøkonom i IMF, K. Rogoff, helt normalt: «Perioder med høy internasjonal mobilitet på kapitalen har gjentatte ganger skapt internasjonale bankkriser, ikke bare som kjent på 1990-tallet, men også historisk.»⁶

De sosiale konsekvensene av krisen var enorme og kan sammenlignes med den fortvilte situasjonen mange europeere opplever nå. I Argentina økte arbeidsledigheten fra 13 prosent til nesten 20 prosent på tre år. Folk mistet sparepengene sine etter hvert som bankene gikk konkurs. Med en historisk deflasjon, færre penger tilgjengelig og reduserte lønninger, hadde ikke lenger argentinerne råd til å kjøpe sitt daglige brød. Andelen av befolkningen som levde under fattigdomsgrensen økte til 58 prosent. Det er alltid de fattigste som lider mest under økonomiske kriser. Mens de økonomiske elitene i mange tilfeller faktisk tjener enda mer under økonomiske depresjoner, blir en større andel av befolkningen fattige og gapet mellom fattig og rik øker.

⁶ Reinart, C. & Rogoff K., (2009). *This Time is Different*. Princeton University Press: Oxford.

Som N.Lustig, økonom i Den interamerikanske utviklingsbanken, har uttrykt det: «Kriser i Latin-Amerika og Karibien blir ofte fulgt av en økning i ulikhet, og virkningen av økonomisk nedskjæring reverserer ofte tidligere gevinst fra fattigdomsreduksjon direkte.»⁷ Parallellene til dagens sosiale krise i Europa er slående. Det er heller ikke nødvendigvis noen sammenheng mellom finansliberalisering og økonomisk vekst. Verdensbankens vekstkommissjon har konkludert med at regulerte kapitalstrømmer var et felles-trekk blant de landene som opplevde mest vekst.⁸ Da Rogoff ledet IMF i 2003 erklærte han at utviklingsland ikke burde bli presset til å total-liberalisere sine kapitalstrømmer fordi det ikke fantes noen empiriske bevis på at slike reformer førte til økonomisk vekst.⁹

De sosiale katastrofene og den økonomiske depresjonen i Latin-Amerika viste allerede da at den nyliberale politikken var feilslått. Sosialt

opprør førte til at det søramerikanske folk valgte venstre- og sentrumsorienterte presidenter i land etter land. Det nyliberale dogmet ble erstattet med en Keynes-inspirert politikk. Den internasjonale spekulasjonsøkonomien skulle stoppes. Fra tusenårsskiftet og fremover innførte mange latinamerikanske regjeringer politiske tiltak for å få bukt med den ødeleggende finansøkonomien til fordel for realøkonomisk vekst og sosiale reformer.

KEYNESIANISME

Keynesianisme - Den rådende økonomiske tankemåten i etterkrigstiden fram til 1980-tallet. Oppkalt etter økonomen John Maynard Keynes som mente at staten kunne spille en viktig rolle som markedsstabilisator ved å regulere markedet og kjøre motkonjunkturpolitikk. Etter finanskrisen som startet i 2008 har Keynes på nytt kommet på moten og forsvares av ledende økonomer som nobelprisvinnerne Paul Krugman og Joseph Stiglitz. Keynesianisme blir ofte satt i kontrast til den nyliberale økonomiske modellen som har dominert i verden de siste tiårene.

7 Lustig, N., (2000). «Crisis and the Poor: Socially Responsible Macroeconomics». *Economia*, Vol. 1, No 1, pp 1-30.

8 Commission on Growth and Development, (2008). *The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*. World Bank: Washington. URL: www.growthcommission.org (1.8.2012)

9 Prasad et. al., (2003). *Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence*. International Monetary Fund: Washington. URL: <http://www.imf.org/external/np/res/docs/2003/031703.pdf>

IMF og Verdensbanken har i tiår blitt kritisert for å diktere en nyliberal politikk. Opprettelsen av Banco del Sur og Fondo del Sur har derfor vært viktige steg for venstre- og sentrumsorienterte regjeringar i Sør-Amerika for å få politisk handlingsrom.

2.1 TØYLING AV DEN INTERNASJONALE FINANS-SPEKULASJONEN

SKATTELEGGING AV KAPITALSTRØMMER

En konsekvens av deregulering av finansøkonomien er at kapitalstrømmene inn og ut av et land kan bli så store at de destabiliserer et lands økonomi. Det kan føre til problemer med betalingsevne og påvirke landets valuta uheldig i forhold til industriens konkurransekraft. For å få bukt med dette problemet har fleire utviklingsland innført skatt på kapitaltransaksjoner. Skattesatsene varierer, men er stort sett lave. Som finansministeren i Brasil har uttrykt, har skatt på finanstransaksjoner liten inntektseffekt, men bidrar til å redusere de kortsiktige investeringene som destabiliserer det enkelte lands økonomi, og

det er ment som en måte å redusere den høyst uheldige valutaspekulasjonen. I Norge kjenner vi slik kapitalkontroll best gjennom debatten om finansskatt. Skatt på kapitaltransaksjoner blir ofte fremstilt som relativt små politiske tiltak med mål om å minske internasjonal finansøkonomi sine uheldige effekter på realøkonomier rundt om i verden.

Siden 2009 har Brasil prøvd ut ulike skatter på finanssektoren for å få bukt med den kortsiktige finansspekulasjonen, og hindre at slik virksomhet destabiliserer økonomien. Brasil har en av de høyeste rentene i verden, noe som har gjort landet interessant for finansspekulanter. I 2009 innførte den brasilianske regjering 2 prosent skatt på utenlandske kjøp av brasilianske aksjer og obligasjoner for å unngå uberettiget økning av valutakursen. Skatten viste seg virkningsfull, men investorer unngikk i stor grad skatten ved å pakke kortsiktige porteføljainvesteringer inn i salg av

BEGRENSNING AV UTENLANDSK EIERSKAP ER ET VELDIG EFFEKTIVT MIDDEL FOR Å OPPRETTE KONTROLL OVER ET LANDS PENGBEHOLDNING.”

derivater¹⁰ og kalle dette for direkte investeringer. Det gikk derfor bare en måned før brasilianske myndigheter også skattla kjøp av andre typer verdipapir med 1,5 prosent.

Skatteprosenten på kjøp av aksjer og obligasjoner økte til 6 prosent for deretter å bli redusert til 2 prosent igjen. Skatteleggingen viste seg å ha en heldig effekt på valutakursen, som sank. IMF konkluderte med at skatten hadde bidratt til en reduksjon av innkommende kapital. I 2011 innførte Brasil også 1 prosent skatt på valutaderivater med det klare formål å gjøre valutaspekulasjon mindre lukrativ og unngå ytterligere økninger i valutakursen. Presidenten har åpnet for at skatten på derivater kan økes til 25 prosent.¹¹

Internasjonal finansspekulasjon får ulike følger i ulike land til ulike tider. Nabolandet Argentina har for eksempel slitt med kapitalflukt snarere enn for store innstrømninger av kapital, noe som har skapt utfordringer med tanke på landets betalingssevne. Kapitalflukt er et globalt

problem. Begrepet viser til at store pengeverdier forsvinner ut av utviklingsland, penger som fattige land trenger for å betale importerte varer og velferdsgoder. Sentralbanken innførte derfor en rekke finanspolitiske tiltak i kjølvannet av den argentinske finanskrisen i 2001 for å stagnere kapitalflukten. Eksempler på politiske tiltak som ble innført er begrensinger på kjøp av utenlandsk valuta og restriksjoner på bruk av finansielle sentre i utlandet.¹²

DEPOSITUM I SENTRALBANKEN

Flere søramerikanske land har også innført andre reguleringer av innkommende kapital, som har hatt store effekter. Et av de mest vellykkede tiltakene har vært å kreve depositum av utenlandske investorer. Det vil si at selskap som ønsker å investere må sette en viss del av investeringene i landets sentralbank. Argentina har siden finanskrisen i 2001 krevd 30 prosent depositum plassert i sentralbanken. Chile gjorde det samme utover 1990-tallet. Med denne type regulering reduseres kortsiktige investeringer både fordi det er kostbart og fordi pengene ikke kan tilbakebetales før det har gått et år.

¹⁰ Derivater er en av de finansielle innovasjonene som medførte finanskrisen i 2008. Derivater er verdipapir hvis pris avhenger av den løpende verdien av panteobjekt og skyldnerens evne til å betjene lånet. Se Skarstein, R i Bank, H & K Nordhaug 2009 Fritt Fall. Res Publica, Oslo.
¹¹ Chowla, P., (2011). Time for a New Consensus. Regulating Financial Flows for Stability and Development. Bretton Woods Project: London. URL: www.brettonwoodsproject.org/art-569411 (1.8.2012).

¹² Bretton Wood Project & Latindad, (2011). Breaking the Mould. How Latin America is Coping with Volatile Capital Flows. Bretton Woods Project: London. URL: www.brettonwoodsproject.org/art-569425 (1.8.2012).

“ HVORDAN KAN ET LAND BEGRENSE UHELDIGE OG TIDVIS ULOVLIGE KAPITALTRANSAKSJONER NÅR DE TRANSNASJONALE SELSKAPENE MØRKLEGGER SINE REELLE REGNSKAPER?”

2.2 STYRKING AV NASJONALT EIERSKAP

Begrensning av utenlandsk eierskap er et veldig effektivt middel for å opprette kontroll over et lands pengebeholdning.¹³ Utenlandsk eierskap kan i hovedsak begrenses på tre måter. Først ved å sette rammer for hvor stor eiendom et utenlandsk selskap kan ha (som begrensning av jordeiendom og aksjekjøp). Videre ved å stille krav til at utenlandske selskap skal samarbeide med nasjonale selskap (joint ventures), eller ved å kontraktsfeste at virksomheten skal overføres stat eller kommune etter en viss periode (som den norske hjemfallsretten). Formålet med slike konsesjonskrav er, som vi vil komme tilbake til i neste kapittel, å bygge opp den nasjonale realøkonomien. Joint ventures blir brukt som en strategi for å bygge opp kapital og teknologisk kompetanse i nasjonale bedrifter. Begrensning av utenlandske selskapers eiendom fristiller ressurser til nasjonal virksomhet og hjemfallsrett er en måte å sikre nasjonal industri i fremtiden. Samtidig er det politiske reguleringer som reduserer kapitalflukt – et viktig finanspolitisk grep. I senere tid har også flere land satt krav til om transnasjonale selskaper må etablere lokale

filialer eller datterselskap dersom de skal operere i deres land.

I en globalisert verden med store transnasjonale selskap som opererer i ulike land med svært ulike skattesystemer, er det stor risiko for skatteunndragelse. Bruken av skatteparadis er utbredt. Med kreativ bokføring og registrering av utgifter og inntekter der selskapene best tjener på det (som intern feilprising) er kapitalkontroll en stor utfordring.¹⁴ Hvordan kan et land begrense uheldige og tidvis ulovlige kapitaltransaksjoner når de transnasjonale selskapene mørklegger sine reelle regnskaper? Kapitalkontroll definert som skattelegging av transaksjoner kan i enkelte tilfeller være utilstrekkelig. I de tilfellene hvor storparten av verdiene som blir skapt i landet blir registrert i andre land, er det – også fra et finanspolitisk perspektiv – nødvendig å begrense utenlandsk eierskap. Begrensning av utenlandske investeringer (FDI) er slik å forstå som en sterk form for kapitalkontroll. Nasjonaliseringsbølgen i Sør-Amerika som vil bli presentert i kapittel 3, må forstås som et politisk grep også for å opprette kontroll med kapitalstrømmene. Problemer med Argentinas betalingsevne var en av grunnene til at de i 2012 valgte å nasjonalisere størstedelen av petroleumsselskapet YPF.

13 Chowla, P., (2011). Time for a New Consensus. Regulating Financial Flows for Stability and Development. Bretton Woods Project: London. URL: www.brettonwoodsproject.org/art-569411 (1.8.2012).

14 Litteraturen om skatteparadis er omfattende. Se blant annet www.taxjustice.no (3.8.2012).

PÅ MODELL AV DE GAMLE BRETTON WOODS-INSTITUSJONENE HAR DE SØRAMERIKANSKE LANDENE SAMARBEIDET OM Å BYGGE OPP SITT EGET PENGEFOND, UTVIKLINGSBANK OG HANDELSVALUTA”

KONSESJONSKRAV FOR Å BALANSERE INNENLANDSK OG UTENLANDSK EIERSKAP

Konsesjonskrav er krav som stilles til utenlandske bedrifter eller eiere for å begrense deres innflytelse og kontroll over lokale naturressurser eller nasjonale pengebeholdninger.

- Hjemfallsretten – Sikrer ved kontraktsfeste at virksomheten skal føres over til stat eller kommune (hjem) etter en viss periode. I Norge har den vært brukt i etablering av vannkraft og oljeindustrien for å sikre demokratisk kontroll over industri og naturressurser.
- Joint ventures – Krav om at utenlandske selskap skal samarbeide med nasjonale selskap med formål om teknologiutveksling og styrking av lokal industri.
- Etablering av lokale filialer – Krav ovenfor utenlandske investorer for å øke innsyn og kontroll med utenlandske selskap
- Rammereguleringer – Begrenser hvor stor eiendom et utenlandsk selskap kan ha (f. eks. jord, selskaper, aksjer) eller hvor stor en enkelt eier i en sektor kan bli (f. eks. innen media, energi, mat). Formålet er å unngå skadelig stor kapitalkonsentrasjon.

2.3 MOTKONJUNKTURPOLITIKK OG SØRFONDET

De søramerikanske landene har ført mye motkonjunkturpolitikk i kjølvannet av finanskrisen. Motkonjunkturpolitikk var en av Keynes viktigste poeng og handler om hvordan et land bør spare i gode tider og bruke i dårlige. Man kan anta at slik politikk er et privilegium for rike land og spørre seg hvordan det kan være relevant for fattige land i Sør-Amerika. Flere av de latinamerikanske landene har det siste tiåret bygd seg opp reserver på grunnlag av eksport av råvarer som har hatt relativt høy pris på det internasjonale markedet. Regionen har av de nyliberale finansinstitusjonene blitt anbefalt å plassere pengene sine i amerikanske obligasjoner. Det er ikke lett å trekke pengene sine fra obligasjoner når man trenger dem – og det ble slettet ikke enklere å trekke pengene sine fra USA etter at finanskrisen traff landet. Å «investere» reservene i USA blir derfor sett på som en måte å «låse» reservene i annet land, istedenfor å kunne bruke dem selv i dårlige tider og skape en regional finansiell stabilitet.

IMF og Verdensbanken ble etablert i etterkrigstiden nettopp med tanke på å opprette internasjonal politikk og institusjoner for å hjelpe

Representanter for landene i UNASUR er samlet. Den mellomstatlige organisasjonen for alle de søramerikanske landene har sammen med CELAC i stor grad frigjort Latin-Amerika fra USAs innflytelse.

enkelte land til å regulere pengestrømmene og finansiere utviklingsprosjekt. Etterhvert som det nyliberale paradigmet tok over fikk institusjonene den motsatte rollen: istedenfor å bidra til regulering av kapitalstrømmer stilte institusjonene betingelser knyttet til lånene, for å få gode lånebetingelser måtte man liberalisere både finanssektoren og kapitalstrømmene. Blant sosiale bevegelser i Latin-Amerika blir de internasjonale finansinstitusjonene derfor sett på som mektige institusjoner som har tvunget regionen inn i en fattigdomsfelle. Frigjøring fra de internasjonale finansinstitusjonene har derfor også stått som en av hovedoppgavene til de venstre- og sentrumsorienterte regjeringene som har kommet til makten i regionen det siste tiåret.

Mangelen på fornuftige steder å plassere pengereserver, i tillegg til behovet for frigjøring fra de nyliberale internasjonale låneinstitusjonene, har resultert i utviklingen av regionale finansinstitusjoner i Latin-Amerika. På modell av de gamle Bretton Woods-institusjonene har de søramerikanske landene samarbeidet om å bygge opp sitt eget pengefond (Fondo del Sur), sin

egen utviklingsbank (Banco del Sur) og sin egen handelsvaluta (SUCRE).¹⁵ Institusjonene er bygd på kritikken mot de udemokratiske internasjonale institusjonene. Eksempelvis har hvert land en stemme – noe som innebærer at stemmevekt ikke handler om hvor mye penger man gir. Pengefondet utvikles av den søramerikanske mellomstatlige organisasjonen UNASUR. Fondet er under oppbygging, men under ministerrådsmøte i august 2011 ble landene enige om store forpliktelser til fondet. Som det fremkommer av erklæringen skal fondet muliggjøre motkonjunkturpolitikk.

Den regionale finanspolitikken er koordinert av sentralbanken i Ecuador og utarbeidet gjennom UNASUR og handelssamarbeidet ALBA. Politikken som føres ligger svært nært anbefalingene til FNs finanskommisjon, også kjent som Stiglitz-kommisjonen.¹⁶ Anbefaling nr. 15 sier: «Utviklingsland

¹⁵ Latin-Amerikagruppene i Norge, (2010). Ecuador utfordrer det etablerte. LAG Norge; Oslo. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/12421.html

¹⁶ The Commission of Experts on Reforms (2009). Recommendations. UN: New York. URL: <http://www.un.org/ga/president/63/letters/recommendationExperts200309.pdf>

DET HJELPER IMIDLERTID LITE MED SMARTE POLITISKE GREP PÅ REGIONALT NIVÅ, SÅ LENGE INTERNASJONALE AVTALER LEGGER STERKE FØRINGER PÅ DET ENKELTE LANDS POLITISKE HANDLINGSROM.”

bør ha utvidet mulighet til å ta i bruk politikk og skape institusjoner som vil tillate dem å iverksette passende motkonjunkturpolitikk.» Kommissjonen konkluderer med at slik motkonjunkturpolitikk er avhengig av at utviklingsland får bredt politisk handlingsrom.

Lånebetingelser og støtte fra internasjonale finansinstitusjoner har ofte ført med seg krav om at utviklingsland må iverksette den typen pengepolitikk og reguleringer som har forårsaket den pågående krisen. Disse betingelsene bidrar også til global ulikhet, gir utviklede land fordeler i forhold til utviklingsland og undergraver utviklingslands insentiver til å søke finansiell støtte, noe som fører til økonomisk svakhet på globalt nivå. Mens IMF's initiativer til å redusere lånebetingelser bør applauderes, kan de være utilstrekkelige, fordi mange land fortsatt påkreves å drive medkonjunkturpolitikk.¹⁷

Det hjelper imidlertid lite med smarte politiske grep på regionalt nivå, så lenge internasjonale avtaler legger sterke føringer på det enkelte lands politiske handlingsrom. Som FNs finanskommissjon påpeker står internasjonale handels- og investeringsavtaler tidvis i konflikt med

målet om politisk handlingsrom til å drive motkonjunkturpolitikk.

KONJUNKTURPOLITIKK

- Konjunktursvingninger – Svingninger i en økonomis aktivitetsnivå. Ved oppgang kalles det vekst, kortvarig nedgang kalles resesjon, mens langvarig nedgang kalles depresjon.
- Motkonjunkturpolitikk – Politikk som føres for å stabilisere økonomien i et land ved å innføre politiske tiltak for å motvirke konjunktursvingningene. Går økonomien dårlig kan man for eksempel sette lavere renter og øke statlige utgifter i statsbudsjettet, går den bra kan man heve renta og bruke mindre for å få færre midler i omløp.
- Medkonjunkturpolitikk – Politikk som forsterker konjunktursvingningene ved å bruke i gode tider og spare i dårlige. Slik politikk har preget Europas svar på den nåværende finanskrisen, hvor land stadig tvinges til å kutte i offentlige utgifter også kjent som *austerity measures*.

¹⁷ Ibid.

BRETTON WOODS OG DET LATIN-AMERIKANSKE ALTERNATIVET

Verdensbanken, IMF, og Verdens handelsorganisasjon (WTO) ble etablert på Bretton Woods-konferansen i 1944. Dette er multilaterale organisasjoner som gjennom årene har vært dominert av USA og Europa. Institusjonene har de siste tiårene hatt en nyliberal agenda som vises blant annet ved at de setter harde lånebetingelser om kutt i velferd og privatisering samt ved å innsnevre staters politiske handlingsrom. I løpet av de siste ti årene har søramerikanske regjeringer opprettet tilsvarende regionale institusjoner for å ha muligheten til å føre en mer progressiv velferdspolitik.

INSTITUSJONER	BRETTON WOODS - INSTITUSJONENE	REGIONALE ALTERNATIV I LATIN-AMERIKA.
Utviklingsbank	Den internasjonale banken for gjenoppbygging og utvikling, nå del av Verdensbanken.	Sør-banken (Banco del Sur), opprettet i 2009 av Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay, Ecuador, Bolivia og Venezuela.
Pengefond	Det Internasjonale pengefondet (IMF). IMF har tre hovedoppgaver: Å overvåke medlemslandenes økonomi, gi ut lån og gi tekniske råd. Har som mål å fremme internasjonal handel.	Sør-fondet (Fondo del Sur). ble opprettet som et regionalt pengefond som kan gi lån til medlemslandene i vanskelige tider. I motsetning til IMF har alle land lik stemmerett.
Valuta	Opprinnelig ble landene under Bretton Woods enige om fast vekslingskurs for valuta målt i gull. Systemet kollapset i 1971 da USA forlot vekslingskursen mellom gull og dollar.	SUCRE er en digital handelsvaluta tilknyttet ALBA som har mål å erstatte dollaren og sørge for stabilisering av det regionale markedet.
Handelsavtale	Verdens Handelsorganisasjon (WTO) er en internasjonal organisasjon som utarbeider regler for handel mellom land, med formål om å fremme handel. Reglene vedtas ved konsensus blant medlemslandene.	Den Bolivarianske allianse for vårt Amerika (ALBA). ALBA er en samarbeidsorganisasjon basert på sosial, politisk og økonomisk integrasjon mellom medlemslandene, som er Venezuela, Antigua og Barbuda, Bolivia, Cuba, Den Dominikanske republikk, Ecuador, Nicaragua, Saint Vincent og Grenadinene.

3. NASJONALISERING OG STATLIG ØKONOMISK STYRING

GJENNOM 1980 OG 1990-TALLET GJENOMGIKK STØRSTEDELEN AV LATIN-AMERIKA EN PERIODE MED STERK ØKONOMISK LIBERALISERING. DETTE FØRTE TIL ØKENDE ØKONOMISKE FORSKJELLER OG MUNNET UT I EN REKKE FINANSKRISER. DET SISTE TIÅRET HAR SETT EN REVERSERING AV DEN OVERDREVNE PRIVATISERINGEN. FLERE LAND HAR TATT TILBAKE KONTROLLEN OVER VIKTIGE DELER AV ØKONOMIEN FOR Å SIKRE STABILITET OG MULIGHETEN TIL Å SATSE PÅ VELFERD.

Under privatiseringsbonanzaen ble statlige selskaper innenfor forskjellige sektorer som olje, vannkraft og telekommunikasjon solgt unna, ofte til langt under markedspris. Det ble også enklere for private aktører å få konsesjoner for ressursutvinning innen vann, gruvedrift og olje og gass. Skattesatsene var svært lave eller fraværende. Konsekvensene av denne privatiseringsbølgen har vært mange. Inntektene innenfor de store sektorene kom hovedsaklig store private selskaper til gode mens statlige inntekter sank. Med dette sank også muligheten til å fordele godene på demokratisk vis. Tilgang til tjenestene ble markedsbasert og de fattigste fikk stadig mindre tilgang. Dette har også ført til store miljøskader og til at en rekke småbønder og urfolk har mistet livsgrunnlaget sitt.¹⁸

Etter de økonomiske krisene i flere land i Latin-Amerika på slutten av 1990-tallet, har det som nevnt i kapittel 1 blitt tatt et oppgjør med nyliberalismen i mange land. Folk fikk nok av dårlige, mangelfulle og dyre tjenester. Sosiale bevegelser som kjempet mot utenlandske selskapers dominans vokste fram med klare krav om at regionens ressurser skulle eies av folket. Med støtte fra de sosiale bevegelsene fikk venstre- og sentrumsorienterte regjeringer makten. De nye myndighetene så statlig kontroll over sentrale industrier og naturressurser som et sentralt politisk virkemiddel for å stabilisere økonomien, skape arbeidsplasser, skaffe inntekter til å få folk ut av fattigdom samt få regionen ut av den klassiske koloniale rollen som råvareeksportør og industrivareimportør.

18 Johansen, T. (2012). «Folk + Makt = Demokrati». Norsk Folkehjelp: Oslo. URL: www.folkehjelp.no/no/nyheter/2012/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=18685 (1.8.2012).

3.1 NASJONALISERING AV STRATEGISKE NATURRESSURSER

Det siste tiåret har man sett en klar nasjonaliseringsbølge i Latin-Amerika. Ulike sektorer er blitt renasjonalisert etter en periode med privat og ofte utenlandsk styring. De strategiske petroleumsressursene har stått i sentrum. Med høye internasjonale priser og stadig mindre globale reserver har de store petroleumsreservene representert store muligheter for økonomisk uavhengighet og dermed mulighet for ny økonomisk og utviklingsmessig kurs. Venezuela var først ute med nasjonalisering av de store oljeforekomstene fra tidlig 1990-tall frem til 2007.¹⁹ Bolivia nasjonaliserte sine gassreserver i 2006 og nylig nasjonaliserte Argentina en viktig del av landets verdifulle oljeindustri.

NASJONALISERING OG PRIVATISERING

Nasjonalisering - Overføring av privat eiendom til staten. Nasjonaliseringsprosesser kan skje gjennom kjøp eller ekspropriering, essensen er at en regjering i et land tar kontroll over privat eiendom, enten dette er selskaper eller landområder. Økt statlig kontroll kan forekomme i mange former.

Privatisering - Er det motsatte av nasjonalisering. Staten oppgir offentlig styring til fordel for private aktører. I Latin-Amerika ble store privatiseringsrunder gjennomført på 1980- og 1990-tallet som betingelse fra internasjonale finansinstitusjoner for å få bedre gjeldsbetingelser.

Statlig eierskap av nøkkelressurser muliggjør folkelig kontroll over disse ressursene, som innebærer at ressursene kan brukes nasjonalt og til å skape arbeidsplasser. Finansielle verdier ved salg og skattlegging av selskaper innen sektorene, kan brukes til å finansiere sosioøkonomisk utvikling. Med sterkere statlig styring kan folk gjennom sine folkevalgte representanter påvirke ressursforvaltningen.

Rundt 80 prosent av verdens olje- og gassressurser er kontrollerte av statlige selskaper,²⁰ og nasjonalisering av naturressurser må kunne sies å være mer normalt enn radikalt. Likevel har de latinamerikanske landene blitt kritisert av internasjonale institusjoner og transnasjonale selskaper for å bruke «ekstreme» og «radikale» økonomisk tiltak. Retorikken til institusjoner som for eksempel Verdensbanken har vært å stemple nasjonalisering som noe illegitimt.²¹

Kontroll over egne naturressurser og nøkkelindustrier har vært bærebjelken både for velferdsstaten og den økonomiske utviklingen i Norge siden 1970-tallet. Helt fra hjemfallsretten ble nedsatt som prinsipp for norsk vannkraft for hundre år siden og fram til konsesjonslovgivningen for norsk petroleumssektor, har nasjonal kontroll

¹⁹ NTB, (2007). «All olje i Venezuela nasjonalisert». NRK: Oslo. URL: www.nrk.no/nyheter/verden/1.2347812 (1.8.2012).

²⁰ Marcel, M., (2009). «States of Play». Foreign Policy. The Foreign Policy Group: Washington. URL: www.foreignpolicy.com/articles/2009/08/17/states_of_play (1.8.2012).

²¹ Flintof, C., (2012). «Ignoring Critics, Argentina To Nationalize Oil Firm». NPR. URL: www.npr.org/2012/04/19/150959215/ignoring-critics-argentina-to-nationalize-oil-firm (1.8.12).

gitt den norske staten inntekter og kunnskap til å drive industrien videre. I Norge har det vært en bærende idé at det er fellesskapet som eier verdiene og derfor også at fellesskapet får godene som skapes av dem. Norge er slik et eksempel på hva statlig styring kan bety for økonomisk, teknologisk og sosial utvikling.²²

OLJEKONTROLL FOR REGIONAL HANDEL - VENEZUELA

Siden 1998 har Venezuela brukt statlig styring aktivt og nasjonalisert store deler av landets oljeresurser. I mai 2007 kom det siste privatdrevne oljefeltet i Venezuela under statlig kontroll.²³ Venezuela har ikke 100 prosent eierskap på alle oljefelter i landet, men etter 2007 har staten vært majoritetseier på alle oljefeltene, noe som er krevd i grunnloven fra 1999 og oljeloven fra

2001. Samtidig erklærte Venezuela at de ønsket å forlate Verdensbanken og IMF. Den beslutningen var i hovedsak symbolsk siden Venezuela på det tidspunktet hadde nedbetalt sin gjeld til de to låneinstitusjonene. Det viser likevel et tydelig brudd med det nyliberalistiske økonomiske regimet som her herjet på kontinentet siden 1980-tallet. Nasjonaliseringen gav staten store inntekter som blant annet har blitt brukt på sosiale programmer og tiltak for de fattigste.²⁴

Ifølge offisielle tall har fattigdomsraten i Venezuela, målt ut fra inntekt, falt fra nesten 17 prosent av husholdningene i 1999 til 7 prosent i 2008. Ekstrem fattigdom har falt fra rundt 43 prosent til 26 prosent i samme tidsrom, og de statlige utgiftene til sosiale tiltak har blitt mer enn tredoblet siden 1998.²⁵

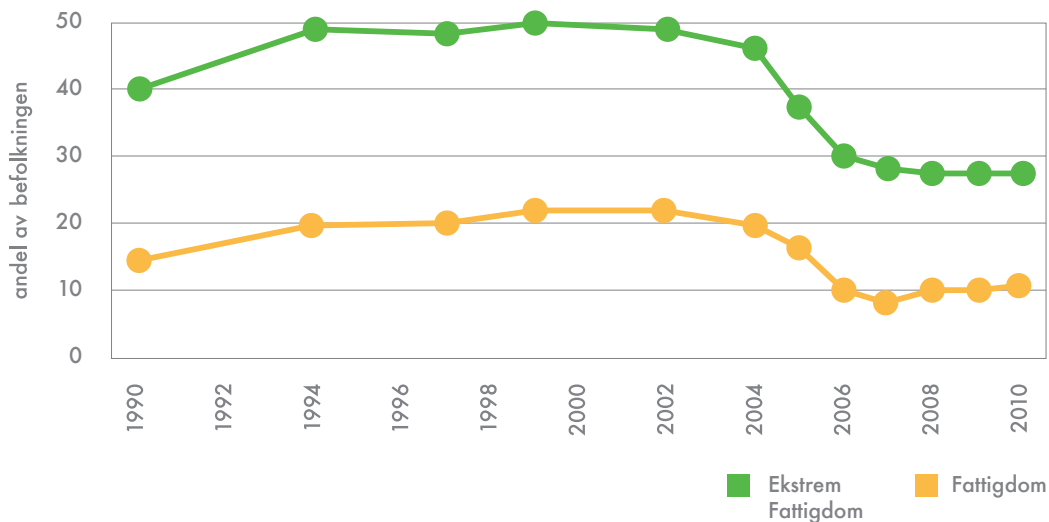
22 Ryggvik, H. (2010). Norske oljeferinger. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/12430.html (6.8.2012).

23 NTB, (2007). «All olje i Venezuela nasjonalisert». NRK; Oslo. URL: www.nrk.no/nyheter/verden/1.2347812 (1.8.2012).

24 FN-sambandet, (2012). «Venezuela». Globalis. URL: www.globalis.no/Land/Venezuela (1.8.2012).

25 Strønen, I., (2010). «Den Bolivarianske republikken Venezuela». Latin-Amerikaboken 2010. URL: www.latin-amerikagruppene.no/noop/page.php?p=Landsider/Venezuela/Landprofil/index.html&d=1 (1.8.2012).

FIGUR 2: FATTIGDOMSREDUKSJON I VENEZUELA

Figur 2: Venezuela møter FNs tusenårsrsmål med å halvere andel fattige før 2015.

Kilde: CEPAL, (2012). Millennium Development Goals: Country profile Venezuela²⁶

Venezuela har slik sett vært et foregangsland i Latin-Amerika når det gjelder nasjonalisering og velferdsutbygging, og har jobbet aktivt for at andre land i regionen også skulle få mulighet til å drive samme type politikk. Gjennom det alternative handelssamarbeidet ALBA har Venezuela gått i spissen for å fremme utvikling ved utjevning av sosiale forskjeller. ALBA tilbyr et alternativ til frihandel, og landene som samarbeider i ALBA har som mål å minske sosiale og økonomiske forskjeller også mellom landene, ikke bare innad i land.²⁷ Venezuela bruker derfor en betydelig del av de statlige oljeinntektene på å sørge for velferd også i de andre ALBA-landene som Cuba, Nicaragua og Bolivia. Dette bidrar igjen til et regionalt samarbeid og samhold, som er viktig for å konsolidere regionaliseringen.

26 CEPAL, (2012). Millennium Development Goals: Country Profiles Venezuela. URL: http://interwd.cepal.org/perfil_ODM/perfil_pais.asp?pais=VEN&id_idioma=2 (7.8.2012)

27 Hjertholm, J., (2011). «Regional integrering – ALBA». LAG Norge: Oslo. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/12424.html (1.8.2012).

SKATTELEGGING AV GASS FOR VELFERD - BOLIVIA

Bolivia er også et land der nasjonaliseringsprosesser av landets gassressurser har vært viktig for velferdsutviklingen i senere år. I Bolivia, som er Sør-Amerikas fattigste land, har nyliberal politikk siden 1985 knust fagforeninger og landets økonomiske ressurser har tilfalt en liten rik elite. Slik har størstedelen av landets befolkning blitt holdt tilbake i alvorlig fattigdom. Prosessen rundt nasjonalisering av gassressurser i Bolivia ble for alvor satt ut i livet etter valget i 2005. Da hadde sosiale bevegelser i landet lenge kjempet for at de verdifulle gassressursene skulle nasjonaliseres. Urfolks- og bondelederen Evo Morales ble valgt til president som frontfigur for folkepartiet MAS. I mai 2006 annonserte Bolivias nye regjering at kontraktene med de transnasjonale oljeselskapene som opererte i landet skulle reforhandles, og at skattesatsen skulle økes i favør av det statlige gasselskapet YPF. Formålet med dette nasjonaliseringsdekretet var å styrke YPF og å øke statens inntekter. Reforhandlingsprosessen tok 6 måneder og resultatet var at den bolivianske stat, i tråd med

BOLIVIA HAR BRUKT INDUSTRIALISERING OG NASJONALISERING AV NATURRESSURSER SOM SITT VIKTIGSTE MIDDEL I KAMPEN FOR EN MER RETTFERDIG FORDELINGSPOLITIKK. ”

grunnloven, ble eier av egne gassressurser, mens utenlandske selskaper kunne søke konsesjoner for å kartlegge og utvinne gass.

Skattesatsene ble økt fra 18 til 50 prosent og fra 18 til 82 prosent i de største feltene. De internasjonale prisene på gass ble også i denne perioden firedoblet. Etter to år kunne regjeringen konstatere at inntektene fra gassektoren til offentlige budsjett hadde tredoblet seg.²⁸ Bolivia har brukt industrialisering og nasjonalisering av naturressurser som sitt viktigste middel i kampen for en mer rettferdig fordelingspolitikk. De økte inntektene har i stor grad blitt brukt til å sette i gang sosiale reformer som kommer blant annet eldre, skoleelever og mødre til gode, samt investering i ny lete- og utvinningsaktivitet i olje- og gassektoren. Kritikere har kalt denne politikken både venstreorientert og radikal, men sammenlignet med for eksempel Norges skattenivå i oljeindustrien som er betydelig høyere, er Bolivias skattelegging av gassektoren heller beskjeden. Fattigdom er imidlertid fremdeles et stort problem i Bolivia og mange er skuffet og krever fortgang i de endringsprosessene som regjeringen har lovet og igangsatt.²⁹

I Bolivia er de skatteinntektene som blir distribuert til kommuner og fylkeskommuner øremerket helse, utdanning og infrastruktur. Slik brukes statens økte inntekter fra nasjonaliseringen til sosioøkonomisk utvikling.³⁰ Noe de reforhandlede kontraktene

i Bolivia ikke gjør, er å forplikte selskapene til bruk av lokale underleverandører, lokal viderefordling eller bruk av lokal arbeidskraft. Selskapene som opererer i den bolivianske gassindustrien får fremdeles en stor del av overskuddet, mer enn for eksempel selskaper i Norge får, selv om nasjonaliseringsprosessen har gitt den bolivianske staten større inntekter. Høye skattesatser ikke er nok i seg selv, andre politiske virkemidler må også tas i bruk for å sikre videre rettferdig fordeling og nasjonal og lokal utvikling. Det er også den eneste måten å motvirke prissvingninger på råvarer, og en redusert utvinningstakt og bærekraftig ressursforvaltning.

NASJONALISERING FOR PENGER TIL STATSKASSA - ARGENTINA

Et av de ferskeste eksemplene på nasjonaliseringstrenden i Latin-Amerika dukket nylig opp i Argentina. I april 2012 presenterte president Christina Fernández et lovforslag for kongressen i Buenos Aires der hun gikk inn for å renasjonalisere 51 prosent av oljeselskapet YPF, som ble solgt til spanske Repsol på 1990-tallet. YPF ble privatisert i 1993 og fusjonert med Repsol YPF i 1999. Nasjonaliseringen av YPF i 2012 var den største overtakelsen siden Kreml la beslag på oljeselskapet Yukos i 2000, ifølge Financial Times, og gikk lenger enn mange av reforhandlingene av olje- og gasskontraktene som er gjort i Venezuela og Bolivia.³¹

Denne nasjonaliseringsprosessen er blitt kritisert for å springe ut av et akutt behov for å styrke statskassen, fremfor å være et reelt økonomisk

28 Lundeberg, H., (2009). «Bolivias gass er ikke til sals». Verdensmagasinet X. URL: www.xmag.no/id/1408 (1.8.2012).

29 Blehr Länkan, R. (2009). «Bolivia industrialiserer olje- og gassressurser». LAG Norge: Oslo. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/11244.html (1.8.2012).

30 Lundeberg, H. (2009). «Demokratisk handlingsrom – en studie av nasjonalisering av dei bolivianske gassressursane og demokratisk utvikling». Nupi rapport. URL: www.nupi.no/content/download/9745/100372/version/2/file/NUPI-rapport-Lundeberg.pdf (6.8.2012).

31 Johansen, P., (2012). «Går til felts i oljekamp». Klassekampen. URL: www.klassekampen.no/60133/article/item/null/gar-til-felts-i-oljekamp (1.8.2012).

UJELA AHORA ES DE TODOS

Ahora es de todos – Nå er det alles. Nasjonalisering av petroluemsressursene i Sør-Amerika blir av sosiale bevegelser sett som en måte å overføre verdier til samfunnet.

“ STØRRE INNTEKTER TIL STATEN KAN OGSÅ OPPNÅS VED Å HEVE SKATTENIVÅET ”

politisk alternativ.³² Det argentinske eksempelet er kanskje mindre helhetlig enn nasjonaliseringsprosessene i Bolivia og Venezuela, likevel er dette et eksempel på at politikk som fremmer statlig styring og kontroll er på fremmarsj på kontinentet, en politikk som har vært bannlyst i flere tiår.

Når man ser på de tre ulike eksempelene viser nasjonalisering seg som en kontekstavhengig politisk prosess. Det vil si at nasjonalisering tar ulik form og får forskjellige følger i ulike land og sektorer. I boliviansk kontekst har nasjonaliseringen dreid seg om å ta tilbake eiendomsrett og kontroll over gassressurser til staten. Den bolivianske stat har ikke ekspropriert noe, men har fremforhandlet nye avtaler med gasselskapene. Det nasjonaliseringsprosessene i de ulike landene illustrerer er at økonomisk liberalisering ikke er en nødvendig utvikling, men derimot resultat av politiske valg. De viser at det også finnes andre veier å gå som stadig flere land i Latin-Amerika våger seg utpå. Gjennom demokratisering og økt mulighet for deltagelse kommer denne politikken flertallet av folk til gode.

Nasjonalt eierskap er ikke den eneste måten å sørge for at verdien ved strategiske naturressurser forblir i landet. Større inntekter til staten kan også oppnås ved å heve skattenivået. Ecuador er et eksempel på et land som har valgt å skattelegge de transnasjonale selskapene høyere. Nasjonalisering er ikke et mål i seg selv, men statlig kontroll representerer en mulighet til å bruke naturressurser i en aktiv utviklingspolitikk. Nasjonaliseringsprosessene i Latin-Amerika har blant annet gitt mulighet for å skape arbeidsplasser og beholde kapital for omfordeling og velferdsbygging nasjonalt. Nasjonalisering gir også folk som arbeider og lever i et land mulighet for demokratisk påvirkning på forvaltningen av nasjonale ressurser. Slik kan denne politikken være med på å legge til rette for industrialisering, videre utvikling og at arbeidsplasser blir skapt og ivarettatt.

32 Herdal, J., (2012). «Nykolonialisme på hell». URL: www.oljekrisa.no/bolivia%20argentina%20mai%202012.htm (1.8.2012).

“ POLITIKK SOM FREMMER ANSTENDIG ARBEID, TEKNOLOGI-OVERFØRING OG KOMPETANSEUTVIKLING ER EN MOTSATTS TIL NYLIBERAL MAQUILA-INDUSTRI. ”

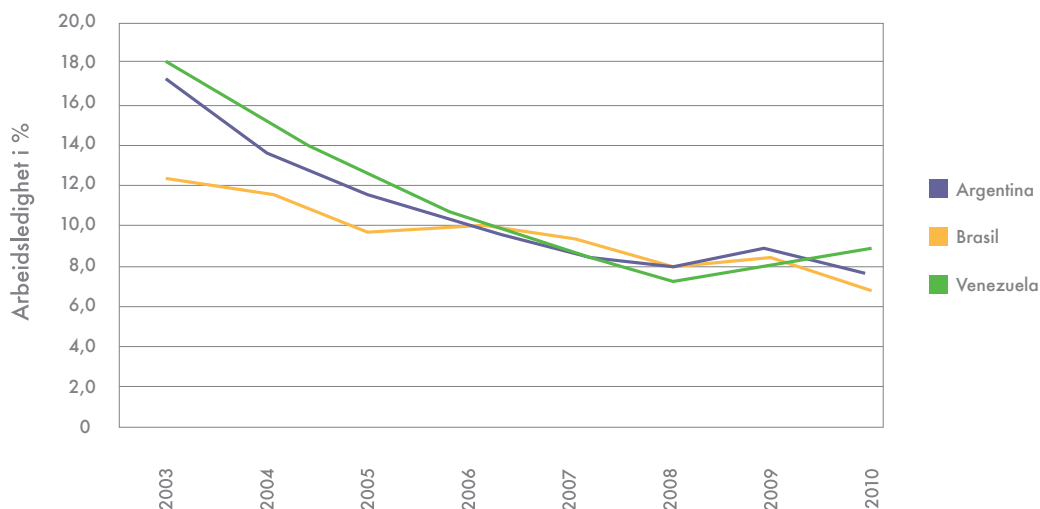
3.2 ARBEID TIL ALLE

Arbeidsmarkedet i Latin-Amerika har lenge vært preget av at en stor andel er tvunget til å jobbe i uformell sektor, samt dårlige arbeidsforhold med små krav til utdanning på de arbeidsplassene som blir tilbudt. Maquila-industrien (Sweatshops) er velkjent over store deler av Latin-Amerika, der billige produkter masseproduseres til spottpris i frihandelssoner som er unntatt regler for skatt og arbeidsforhold. Denne typen arbeidsplasser hindrer rettferdig fordeling og utvikling. Politikk som fremmer anstendig arbeid, teknologioverføring og kompetanseutvikling er en motsatt til nyliberal maquila-industri. Nasjonalisering av naturressurser og sterkere statlig styring kan legge grunnlag for å sikre utvikling og rettferdig omfordeling av goder, men nasjonaliseringsprosesser vil ikke nødvendigvis skape utvikling. Det trengs også andre politiske virkemidler og tiltak.

Å sørge for lokale arbeidsplasser er en måte å gi folk mulighet til et levebrød og kan derfor bidra til reduksjon i fattigdom. Selv om også trygd og sosiale støtteordninger kan hjelpe til å heve folks livskvalitet og løfte folk ut av fattigdom, er det arbeid som er den virkelige løsningen på fattigdomsproblemet. Når fattige får formelle jobber får de gjerne høyere lønn og tilgang på sosiale forsikringsordninger. Søramerikanske regjeringer har de siste årene ført en aktiv sysselsettingspolitikk. Som grafen under illustrerer har arbeidsledigheten i tre av de venstre- og sentrumsorienterte landene, Argentina, Brasil og Venezuela, sunket betraktelig. Arbeidsledigheten var høy etter 1990-tallets nyliberale reformer og de finansielle krisene i regionen ved årtusenskiftet. Grafen viser at den globale finanskrisen i 2008 hadde liten effekt på disse landenes arbeidsledighet. Som forklart i kapittel 2 klarte regionen seg relativt godt ut av 2008-krisen delvis grunnet statlig kontroll over økonomien og sosiale tiltak.

Figur 3: Synkende arbeidsledighet
Kilde: CEPALSTAT, (2011). URL: www.eclac.cl

FIGUR 3: SYNKENDE ARBEIDSLEDIGHET

Brasil er kanskje det landet som har markert seg mest i forhold til sysselsettingspolitikk. Landet bruker politiske virkemidler som økt importvern, krav om lokalt innhold og økt velferdstilbud for å møte dagens globale økonomiske utfordringer og få folk ut i arbeid.

IMPORTVERN OG INSENTIV FOR NASJONALE BEDRIFTER

I august 2011 presenterte Brasils president Dilma Rousseff en industripakke som omhandler næringspolitikk, teknologi, tjenester og utenriks-handel. Slagordet for industripakken var «innovasjon for konkurranse» og et av virkemidlene er å gi deler av næringslivet en skattelette på ca. 25 milliarder dollar i løpet av to år.³³ Videre møtte

Brasil stigende inflasjon med å kutte renter for å stimulere til vekst og redusere valutaverdi i oktober 2011, sammen med å fremme tiltak for å beskytte Brasils industri mot import av en flom av billige asiatiske varer.³⁴ Industripakken ble fulgt opp i 2012 med økt importvern og fritak for arbeidsgiveravgift for den konkurranseutsatte tekstilindustrien. Økte tollsatser står i konflikt med landets forpliktelser i WTO, men Brasil har argumentert for at WTO sin manglende evne til å håndtere ødeleggende valutaspesulasjon virker konkurransevridende til fordel for europeiske bedrifter.³⁵

33 Planalto, (2011). «Presidenta Dilma Lanca Plano Brasil Major, nova politica industrial do pais». URL: <http://www2.planalto.gov.br/imprensa/releases/presidenta-dilma-lanca-plano-brasil-maior-nova-politica-industrial-do-pais> (1.8.2012).

34 The New York Times, (2012). «Times Topic: Dilma Rousseff». The New York Times. URL: http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/r/dilma_rousseff/index.html (1.8.2012).

35 Reuters. (2012) «Exclusive: Brazil sees WTO's duties as insufficient». URL: www.reuters.com/article/2012/03/22/us-brazil-imports-tariff-idUSBRE82L00M20120322 (6.8.2012).

BRASIL STILLER KRAV OM 90 PROSENT LOKALT INNHOLD NÅR UTENLANDSKE SELSKAPER INVESTERER I OLJEINDUSTRIEN.”

KRAV OM LOKALT INNHOLD OG UTDANNING AV PETROLEUMSARBEIDERE

President Dilma og tidligere president Lula har hatt som målsetting å få så mange brasilianere som mulig til å ta del i den velstandsutviklingen oljen fører med seg. Brasils strategi kan sammenlignes med hvordan Norge og norske bedrifter fikk tilgang på teknologi og kunnskap rundt oljeutvinning og oljeindustri fra oppstarten av det norske oljeeventyret.³⁶ Da utenlandske selskap begynte letingen etter olje på norsk sokkel krevde norske myndigheter rettigheter til den norske stat og mulighet for opplæring og deltakelse fra norske bedrifter. Brasil stiller krav om 90 prosent lokalt innhold når utenlandske selskaper investerer i oljeindustrien. Det vil si at når utenlandske selskaper etablerer seg i tilknytning til olje- og gassnæringen må de ansette brasilianere samt kjøpe brasilianske produkter og tjenester. Strategien ser ut til å fungerer. Stadig flere brasilianere jobber i oljeindustrien.

En utfordring er at det enda ikke finnes nok brasilianske ressurser og utdannede brasilianere til å kunne følge opp kravet. Planene for å skaffe

dette er likevel klare; regjeringen investerer mye i utdanning til sektoren, og har satt seg som mål at 200.000 brasilianere de neste årene skal få tilrettelagt gratis undervisning, slik at de blir i stand til å jobbe i næringen.³⁷ Kravet til lokalt innhold er økende, og brasilianske myndigheter har utviklet et eget sertifiseringssystem for bedrifter som ønsker å etablere seg i landet. Brasils Gruve- og Energidepartement, som er ansvarlig for oljeproduksjonen, har uttalt at de arbeider med et system som i tillegg til bøter for manglende lokalt innhold, kan gi bonus til leverandører som oppnår høyere lokalt innhold enn det settes krav til.³⁸

Statlig styring og kontroll over ressurser gir muligheter til å bestemme hvordan godene og overskuddene fra bruk og utvinning av disse ressursene skal komme befolkningen i et land til gode. Politisk styring av industri, finans og handel gir muligheter for å skape arbeidsplasser som er det viktigste virkemiddelet for å få folk ut av fattigdom og gi dem mulighet til å skape sin egen fremtid.

36 Ryggvik, H (2011) «Norske oljeferinger». Handelskampanjen, URL : <http://www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/12430.html>

37 Algrøy, A., (2010). «Mange nye Brasil-kontakter». Business. Business Region Bergen AS: Bergen. URL: http://www.brb.no/publish_files/brb_nyhetsbrev_8_sider_nettert.pdf

38 Økland, J., (2011). «Krever 90 prosent lokalt innhold». Offshore. URL: www.offshore.no/sak/33229_90_prosent_lokalt_innhold (1.8.2012).

3.3 INDUSTRIALISERING

En viktig vei til utvikling er å skape nasjonale og lokale muligheter for arbeid gjennom industri og mulighet for nasjonal bearbeiding av ressurser. Ingen land i verden har greid å skape velstand eller velferd for storparten av egen befolkning kun gjennom eksport av råvarer. En industrialiseringsprosess må til, kombinert med muligheten for å beskytte egen produksjon.³⁹

VIDEREFØREDLING AV NATURRESSURSER

I nasjonaliseringsprosessen i Bolivia har kravet om industrialisering hele tiden vært hovedfokuset til de sosiale bevegelsene som har presset frem den nye politikken. Som forklart tidligere har økt skattelegging av de utenlandske gasselskapene muliggjort investering i ny lete- og utvinningsaktivitet i olje- og gasssektoren.⁴⁰ Selv om fagforeningene i Bolivia ikke har vært fornøyd med resultatene som var oppnådd etter nasjonaliseringen, blir altså den nasjonale petroleumsindustrien sakte men sikkert utbygd.⁴¹ En klassisk utfordring for naturressursrike land er lokal videreføring. Den venstreorienterte regjeringen med Morales i spissen har derfor satt seg som mål å bygge raffinerier i landet. Oppbygging av industri er kostbart og risikofylt og krever teknologi. Regjeringen har derfor inngått samarbeidsavtaler (*joint ventures*) med andre selskap for å benytte seg av utenlandsk kapital og teknologi. Som forklart i kapittel 2 har slikt samarbeid vært grunnleggende

for industrialisering i mange land, inkludert Norge. Regional integrering og politisk samarbeid med Venezuela har muliggjort kontrakter mellom de statlige selskapene YPF og PDVSA. Kontraktene er svært fordelaktige for Bolivia da de går ut på at venezuelanske PDVSA skal dekke alle utgiftene og at YPF skal betale tilbake når inntektene kommer.

Gass er ikke den eneste ressursen Bolivia besitter. Landet sitter også på halvparten av verdens litiums-forekomster. Litium kan brukes blant annet i batterier og blir stadig mer interessant for internasjonal industri med utviklingen av mobiltelefoner og datamaskiner som trenger lette batterier. Regjeringen legger planer for hvordan ressursen kan foredles i landet og ikke eksporteres bare som råvare. Det må investeres mye i infrastruktur om dette skal være en fremtidsmulighet i Bolivia.⁴²

REGIONALT SAMARBEID FOR INDUSTRI

Å bygge opp industri er kostnads- og risikofylt og derfor vanskelig for fattige land. Økonomisk transformasjon har blitt motarbeidet snarere enn bistått av internasjonale institusjoner. Fokuset fra Bretton Woods-institusjonene har historisk vært at Latin-Amerika skal fortsette spesialiseringen av råvareproduksjon og eksport. En viktig side ved den regionale integreringsprosessen som foregår i Sør-Amerika er derfor nettopp industrialisering. Først når regionen produserer sine egne industrivarer kan landene oppnå internasjonal handelsbalanse og løsrive seg fra avhengigheten av internasjonale industriland. Strategien er godt kjent blant utviklingsteoretikere som regional uavhengighetsteori.

39 Marsdal, M., (2005). «Med blikk for det globale». Klassekampen. URL: www.klassekampen.no/313/article/item/null (2.8.2012)

40

Lånkan, R. (2009). «Bolivia industrialiserer olje- gassressurser». LAG Norge. URL:

www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/11244.html (2.8.2012).

41 Lundeberg, H. (2009). «Olje for Utvikling». LAG Norge. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/13604.html (2.8.2012).

42 Wright, L. (2010). «Lithium Dreams». The New Yorker. URL: www.newyorker.com/reporting/2010/03/22/100322fa_fact_wright (2.8.2012).

ALBA er et handels- og produksjonssamarbeid mellom Venezuela, Bolivia, Ecuador, Cuba, Nicaragua og en rekke karibiske øystater. Den regionale organisasjonen ble stiftet i 2004. I motsetning til frihandelsavtalene som er bygd på prinsippet om internasjonal konkurranse, så er ALBA bygd på prinsippet om komplementaritet. Landene skal ikke konkurrere om de samme varene, men handle der de kan utfylle hverandre. ALBA utfordrer frihandelstankegangen og setter produksjon i sentrum. Handel blir sett som et virkemiddel for å skape mer produksjon.

ALBA er også en arena for oppbygging av industri. Ved å samarbeide om å bygge opp industri reduseres kostnadene og risikoen. Ecuador og Venezuela, som begge er eksportører av råolje, samarbeider for eksempel om å bygge en petrokjemisk industri.⁴³ I stedet for å eksportere råolje til USA vil landene raffinere oljen og bruke den i lokal industri. Det ene landet kan ta kostnadene med raffinering, det andre landet kostnadene med å lage plast; begge landene kan da produsere ulike plastvarer som de handler med hverandre. Slik vil arbeidsplasser skapes i begge landene og de vil slippe å importere dyre plastvarer fra internasjonale stormakter.

STYRING OVER ØKONOMIEN – EN MULIGHET FOR EUROPA

Statlig styring av økonomi har mange uttrykk: Nasjonalisering av strategiske naturressurser, krav til utenlandske selskap om bruk av lokal arbeidskraft, høye skattesatser, importvern og statlig subsidiering av industri, samt politisk vilje til å bygge opp industri. Alt dette er ulike eksempler på hvordan latinamerikanske regjeringer med

politiske tiltak har skapt arbeidsplasser og inntekter til statskassen. De gjeldstyngede landene i Europa blir bedt om å privatisere statlige selskaper og liberalisere økonomien. Eksempelene over viser at det fins andre muligheter. Statlig styring kan bidra til vekst og arbeidsplasser.

Å skape formelle arbeidsplasser er den beste måten å redusere fattigdom på. Flere søramerikanske regjeringer har ført en aktiv sysselsettingspolitikk de siste årene. Bildet viser et møte i fagforeningen for ansatte i det statlige gasselskapet i Bolivia.”

⁴³ Lundeberg, H. (2012). «Latin-Amerikas alternativ til frihandel». I Latin-Amerikaboka 2012. LAG Norge: Oslo, s. 100.

4. FRA BANANREPUBLIKK TIL VELFERDSSTAT

MENS LAND I EUROPA KUTTER I VELFERDSGODER OG SOSIAL STØTTE, FOKUSERER FLERE LAND I LATIN-AMERIKA PÅ Å SKAPE, OPPRETTHOLDE OG VIDEREFØRE SOSIALE TILTAK OGSÅ ETTER DEN GLOBALE FINANSKRISEN.

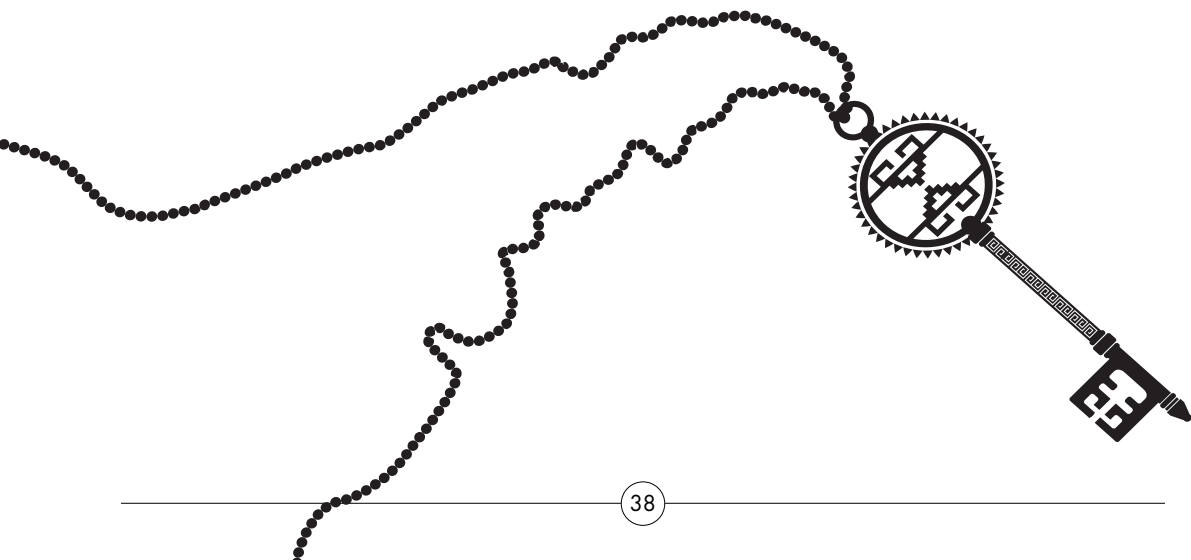
Siden den latinamerikanske våren startet på begynnelsen av 2000-tallet har mer enn 73 millioner mennesker blitt løftet ut av fattigdom i regionen. Venstrebevegelsen som har skylt over kontinentet har dermed klart det de nyliberale reformene på 1990-tallet ikke klarte, nemlig å skape økonomisk vekst som har gavnet flere enn bare den økonomiske eliten.

Velferdsvekst krever økte statlige inntekter. I de foregående kapitlene har vi sett at innstramningen av finanssektoren og nasjonaliseringen av ressurser og industri gjennom de siste ti årene representerer det vi kan kalle Latin-Amerikas løsninger for å opprettholde en stabil økonomisk framgang i en tid preget av globalisering, finanskriser og økonomisk usikkerhet. Disse finanspolitiske og realøkonomiske løsningene har bidratt til å gjøre det mulig for latinamerikanske land å fortsette å satse på velferd til tross for den globale krisen.

VENSTREBEVEGELSE OG KONTRAOFFENSIVEN

Venstrebevegelsen – Betegnelse på den politiske epoken som har preget Latin-Amerika siden begynnelsen av 2000-tallet. På grunn av en rekke økonomiske og sosiale kriser knyttet til nyliberalismen begynte venstreparti og koalisjoner å vinne valg over hele regionen. Sosiale bevegelsers kamp i Venezuela, Brasil, Argentina, Bolivia og Ecuador har ledet an, men også Honduras, Paraguay, El Salvador, Nicaragua og Cuba har tidvis blitt assosiert med venstrebevegelsen. Sentrale ideer har vært regionalt samarbeid og autonomi, brudd med kolonialismen, nasjonalisering, demokratisering og velferdsutbygging.

Kontraoffensiven – En målrettet strategi fra ytterste høyre fløy om å ta makten fra venstre- og sentrumpartiene som nå regjerer. Kuppene i Haiti (2004), Honduras (2009) og Paraguay (2012) samt kuppforsøkene i Venezuela (2002) og Ecuador (2010) er alle forsøk på å returnere makten til de tradisjonelle elitene samt å få Latin-Amerika tilbake under vingen til USA som har mistet mye av sin innflytelse i regionen.

“OVER 12 MILLIONER FAMILIER I BRASIL MOTTAR MÅNEDLIGE PENGEOVERFØRINGER GJENNOM BOLSA FAMILIA. OG DET SOM KREVES ER AT FAMILIENS BARN BLIR VAKSINERT OG SENDT PÅ SKOLEN”

4.1 SOSIALE STØTTEORDNINGER

Latin-Amerika er fremdeles preget av store skjevheter mellom fattig og rik, men politikk som fremmer velferd for flere og jevnere fordeling av ressurser blir omfavnet i stadig flere land. Brasil har allerede oppnådd FNs første tusenårsmål ved å redusere den ekstreme fattigdommen til halvparten,⁴⁴ og Venezuela har møtt tusenårsålet om å halvere andelen fattige. I tillegg ligger flere land i Latin-Amerika an til å klare det samme. Virkemidlene er å bygge velferd gjennom å skaffe trygdeordninger, helsehjelp og utdanning.

En av årsakene til at fattighetsnivået har sunket i flere land i Latin-Amerika er sosiale programmer bestående av betingede pengeoverføringer. Et eksempel er programmet Bolsa familia i Brasil som har bidratt til å løfte en stor del av landets fattige inn i en voksende middelklasse. Mellom 2003 og 2009 vokste inntektene til Brasils fattige sju ganger så mye som Brasils økonomiske elite, og tallet på landets fattige falt i dette tidsrommet fra 22 til 7 prosent.⁴⁵ Selv om støtteordningene

i Brasil er begrenset, har erfaringene vist at folk lettere har kommet seg i arbeid og til verdige liv, når de i mindre grad har måttet kjempe for hver minste smule.⁴⁶

BETINGEDE PENGEOVERFØRINGER

Betingede pengeoverføringer er en fellesbetegnelse på en sosial støtteordning der mottakeren må oppfylle visse krav for å motta en sum penger. Dette er pengeoverføringer i form av sosial støtte hvor bestemte betingelser må tilfredsstilles av mottakeren før man får utbetalt pengene. Betingelsene kan være at man sender barna på skole, at familien må ta en helsejekk, eller at mor må delta på kurs om tema som helse og ernæring.⁴⁷ Slik skaper man en situasjon hvor man styrker de fattiges økonomiske og sosiale kapital.

Over 12 millioner familier i Brasil mottar månedlige pengeoverføringer gjennom Bolsa Familia, og det som kreves er at familiens barn blir vaksinert og sendt på skolen. Programmet bekjemper slik fattigdom på to måter: (1) fattige får direkte pengestøtte, noe som fungerer spesielt bra for å hjelpe folk ut av ekstrem fattigdom; (2) i tillegg får barn utdanning og nye muligheter for å bygge en fremtid. Dette målet er vanskeligere å måle men inneholder et langtidsperspektiv man ikke

44 Petterson, et. al., (2009). «Fem land i Latin-Amerika klarer tusenårsmålene». URL: www.bistandsaktuelt.no/nyheter-og-reportasjer/arkiv-nyheter-og-reportasjer/fem-land-i-latin-amerika-klarertusen%C3%A5rsm%C3%A5lene (1.8.2012)

45 Rosenberg, T., (2011). «To beat back Poverty: Pay the Poor». The New York Times. URL: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/01/03/to-beat-back-poverty-pay-the-poor/?ref=opinion> (1.8.2012).

46 Bye, V., (2010), Bolivars Uekte Sønner, Spartacus.

47 Rosenberg, T., (2011). «To beat back Poverty: Pay the Poor». The New York Times. URL: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/01/03/to-beat-back-poverty-pay-the-poor/?ref=opinion> (1.8.2012).

MED NASJONALISERINGSSTRATEGIEN HAR MORALES-REGJERINGEN I BOLIVIA FÅTT MIDLER NOK TIL Å GI VELFERDSTILBUD TIL OVER 30 PROSENT AV BEFOLKNINGEN.”

bør glemme.⁴⁸ En studie fra IFPRI (International Food Policy Research Institute) i 2010 trekker slutninger om en positiv sammenheng mellom Brasils Bolsa Familia og en positiv effekt på både helse og utdanning for landets fattige barn. Spedbarn får i større grad nødvendige vaksiner, skolegang øker både for gutter og jenter særlig nordøst i Brasil, og sannsynligheten for at barn, særlig jenter, går videre fra et klassetrinn til et annet har økt.⁴⁹

Skal man virkelig få bukt med fattigdom i Brasil må slike programmer gå hånd i hånd med å skaffe arbeidsplasser og å gi folk muligheten til et anstendig levebrød. Sosiale programmer som Bolsa Familia er ikke en langsiktig løsning om det bare satses på å betale folk ut av fattigdom. Programmet har likevel vært nyttig og avgjørende for å hjelpe en stor gruppe mennesker ut av denne situasjonen, og spesielt ut av ekstrem fattigdom. Fattigdom er mer enn bare fravær av penger, det er også fravær av muligheter, av selvstyre, av sikkerhet. For å bekjempe fattigdom som et helhetlig

problem trengs det også en helhetlig strategi. Å legge grunnlag for god helse og utdanning for befolkningen er nødvendig også for å få folk inn på et arbeidsmarked som Brasil prøver å skape.

Bolivia er et annet eksempel på et land som har begynt å imøtekomme folks rettigheter til velferd, helse og utdanning. Ved hjelp av den langsiktige nasjonaliseringsstrategien har Morales-regjeringen i Bolivia fått midler nok til å gi velferdstilbud til over 30 prosent av befolkningen.⁵⁰ Gjennom trygdeprogrammer som Juancito Pinto, for skoleelever, Juana Azurduy, for gravide og barn, samt Renta Dignidad, for eldre har Bolivia på 6 år klart å redusere andelen fattige fra 38 prosent i 2005 til 24 prosent i 2011.⁵¹ I tillegg til dette har minstelønnen nesten fordoblet seg fra månedlige 440 til 815 bolivianos i løpet av den samme perioden.

50 «According to the Ministry of Economy and Public Finance, the conversion of these companies to the public sector last year benefited 30.8 percent of the population, which translates to just over 3 million people in poverty who receive state subsidies.» Farrell, R. (2012). «Bolivia: Nationalization under the Microscope». Latinamerica Press. URL: www.eurasiareview.com/20052012-bolivia-nationalization-under-the-microscope/ (1.8.2012).

51 Ministerio de Economía y Finanzas Públicas (2012). Bolivia: Results of a new Economic Model. URL: www.economiayfinanzas.gob.bo/index.php?opcion=com_contenido&ver=contenido&id=2421&seccion=269&categoria=1548 (1.8.2012).

48 Ibid.

49 International Food Policy Research Institute (2010). «Study Finds Bolsa Familia Children Healthier, Doing Better in School». URL: www.ifpri.org/presrelease/study-finds-bolsa-familia-children-healthier-doing-better-school (1.8.2012).

FLERE LAND HAR STADFESTET RETTEN TIL UNIVERSELL TILGANG TIL HELSETJENESTER I GRUNNLOVEN.”

Sammenligner man de spirende velferdsordningene i Bolivia med en sterk velferdsstat som Norge ser kanskje summene som blir utdelt marginale og ubetydelige ut. Likevel er det et stort bidrag både i form av den faktiske støtten som små husholdninger mottar, som kan være den avgjørende summen for å holde barna på skolen eller gi eldre som ikke kan arbeide en mulighet for inntekt; og i form av den endringen i mentalitet som foregår på nasjonalt plan, der staten og regjeringen faktisk tar ansvar for velferden til sin egen befolkning. I Norge og Europa har folk brukt hundreår på å utvikle politiske system og samfunn hvor demokrati og kontroll over egne ressurser skal sørge for velferdsordninger og fordeling av ressurser og goder. Slik det ser ut i dag, møter Europa globale krisetider med å bygge ned velferd og demokrati gjennom kutt og privatisering. Samtidig møter land i Latin-Amerika de samme globale krisetidene med å sikre nasjonal kontroll av ressurser som tillater at de fordeles og brukes på velferd, helse og utdanning.

4.2 GRATIS HELSE-TJENESTER FOR ALLE

Å hjelpe andre mennesker, spesielt de som lider, er skadet, eller syke, er ikke bare et grunnleggende menneskelig instinkt, det er også en moralsk plikt. Det er derfor tilgangen til helseomsorg i FN's menneskerettighetserklæring fra 1948 anses som en menneskerett. I artikkel 25 heter det at:

Enhver har rett til en levestandard som er tilstrekkelig for han og hans families helse og velvære, og som omfatter mat, klær, bolig og helseomsorg og nødvendige sosiale ytelser, og rett til trygghet i tilfelle av arbeidsløshet, sykdom, arbeidsuførhet, enkestand, alderdom eller annen mangel på eksistensmuligheter som skyldes forhold han ikke er berre over.⁵²

Med den nyliberale politikken på 1980 og 1990-tallet gikk helseomsorg i de fleste land i Latin-Amerika imidlertid fra å være sett på som en menneskerettighet garantert av staten til å bli en vare man kunne kjøpe på markedet. Offentlige helsetilbud ble privatisert og drevet for profit.

⁵² FN, (1948). FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. URL: www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter (1.8.2012).

En familie viser frem kortet som viser at de er med i programmet Bolsa Familia. Betingede pengeoverføringer har bidratt til at inntekten til Brasils fattige har steget sju ganger så mye som den økonomiske eliten.

Statlige investeringer i helse sank drastisk. Resultatene av disse reformene var nedslående.⁵³

I Brasil og Mexico, de to mest folkerike landene i Latin-Amerika, ble tilgangen til helsetjenester for fattige og arbeiderklassen forverret. De offentlige sykehusene ble fylt av høyrisikopasienter som ikke fikk privat forsikring og den generelle kvaliteten på offentlige helsetjenester sank.⁵⁴ I Ecuador og Bolivia vitnet befolkningens helsetilstand i 2005 om en situasjon som «ikke bare er alarmerende, men som også peker på et vedvarende og urettferdig

problem med tilgang på helsetjenester.»⁵⁵ Det er illustrerende at i Bolivia mellom 1999 og 2002 sank andelen som kunne motta helsetilbud fra 50 til 45 prosent av befolkningen. Cuba, Costa Rica og Nicaragua var på 1980-tallet de eneste landene i regionen som klarte å unngå de nyliberale reformene.

I forbindelse med finanskrisen ser man den samme trenden i Europa nå som man så i Latin-Amerika på 1980- og 1990-tallet. Økning i egenandelen og privatisering er løsninger som har feilet i Latin-Amerika, men som likevel innføres

53 Muntaner, C., (2006). «Challenging the Neoliberal Trend: The Venezuelan Health Care Reform Alternative». Canadian Journal of Public Health. URL: journal.cpha.ca/index.php/cjph/article/download/792/792 (1.8.2012). s. 19-21.

54 Ibid., s. 21.

55 Tejerina Silva, H. et. al., (2009). «Socialist Government Health Policy Reforms in Bolivia and Ecuador: The Underrated Potential of Comprehensive Primary Health Care to Tackle the Social Determinants of Health». Social Medicine. URL: journals.sfu.ca/socialmedicine/index.php/socialmedicine/.../791 (1.8.2012). s. 227.

ALBA - folkets handelsavtale, legger opp til at landene skal utfylle hverandre og ikke skal konkurrere på områder der de produserer de samme varene. Kvinnen på bildet viser sin støtte til ALBA i forbindelse med et møte i Cochabamba, Bolivia.

i Europa under påskudd av kostnadseffektivitet ved konkurranseutsetning. I Latin-Amerika har denne typen løsninger gått av moten fordi de førte til dårligere tilbud og større sosiale ulikheter. Derfor har man i Latin Amerika, i løpet av de siste årene, skiftet strategi. Flere land har stadfestet retten til universell tilgang til helsetjenester i grunnloven, og man har satt i gang strategier som forsøker å implementere denne rettigheten i praksis. Solidaritetsprogrammer, utvekslingsprogrammer, samt lokale strategier for allmenn tilgang har stått i fokus.

Et eksempel på et land som har oppnådd gode resultater innenfor helsesektoren ved å bryte med den nyliberale tankegangen er Venezuela. Landets grunnlov, som ble vedtatt i 1999, garanterer et gratis offentlig helsesystem tilgjengelig for alle.

Dette momentet har også blitt inkludert i grunnlovene i Bolivia (2006) og Ecuador (2008).⁵⁶ I tillegg forbyr disse nye grunnlovene privatisering av helsetjenester og påkrever at de skal finansieres av skatte og oljeinntekter. Det vil si at istedenfor å finansiere sosiale utgifter med dyre lån fra IMF og Verdensbanken, slik det ble gjort på 1990-tallet, finansieres de med inntekter fra nasjonalisering av oljesektoren på samme modell som i blant annet Norge.

Det største helseprosjektet i Venezuela kan på norsk kalles «Oppdrag inn i nabolaget» (Misión Barrio Adentro). Det er et samarbeidsprosjekt med leger fra Cuba som har som mål

⁵⁶ Sata Cruz, C. og Guzmán-Gallegos, M. (2012). «Ecuador». Latin-Amerikaboka 2012. LAG Norge: Oslo. s. 218.

MELLOM 2000 OG 2009 ER SPEDBARNSDØDELIGHETEN OG DØDELIGHETEN FOR BARN UNDER FEM ÅR NÆR HALVERT I VENEZUELA. ”

å virkeliggjøre retten til gratis helsetjenester i praksis. Systemet fungerer parallelt med og uavhengig av vanlige offentlige helsetjenester. De er spesielt rettet mot grupper som har hatt liten eller ingen tilgang på helsetilbud. Målet er å tilby tilgang på helsetjenester 24 timer i døgnet også for de fattigste. Fokuset er på forebygging, folkelig deltagelse og evaluering. Helsearbeiderne gjør daglige turer for å overvåke helsesituasjonen og besøke de som på grunn av sykdom ikke kan komme seg til helsestasjonen. Denne prosessen er hjulpet av lokalsamfunnet som deltar gjennom helsekomiteer og evalueringer av hvilke tilbud som skal prioriteres.

Det finnes flere programmer som ligner på «Oppdrag inn i nabolaget» med andre fokusområder som utdanning, matsikkerhet, sanitære forhold og arbeid. Gjennom å koordinere innsatsen dannes

det et helhetlig system som forsøker å gi folk et verdig liv. Samarbeidet med Cuba er sentralt. Opp til 20.000 cubanske helsearbeidere har jobbet med prosjektet i Venezuela. I bytte har Venezuela gitt billig olje til Cuba. Prosjektet har ført til at nesten hele den venezuelanske befolkningen har tilgang på gratis helsetjenester. Ifølge tall fra UNICEF har landet også oppnådd framgang på en rekke helseindikatorer. Mellom 2000 og 2009 er spedbarnsdødeligheten og dødeligheten for barn under fem år nær halvert i Venezuela. Det fjerde tusenårs målet om å redusere barnedødeligheten med 2/3 fra nivået i 1990 innen 2015 er derfor allerede nesten nådd. Takket være samarbeidet med Cuba klarte Venezuela i 2008 for første gang å oppnå full vaksinasjon.⁵⁷

⁵⁷ Docksai, R., (2012). «Revolutionary Health: Local Solutions for Global Health Problems». The Futurist. URL: <http://www.wfs.org/futurist/july-august-2012-vol-46-no-4/revolutionary-health-local-solutions-for-global-health-problem> (1.8.2012).

FIGUR 4: BARNEDØDELIGHET I VENEZUELA

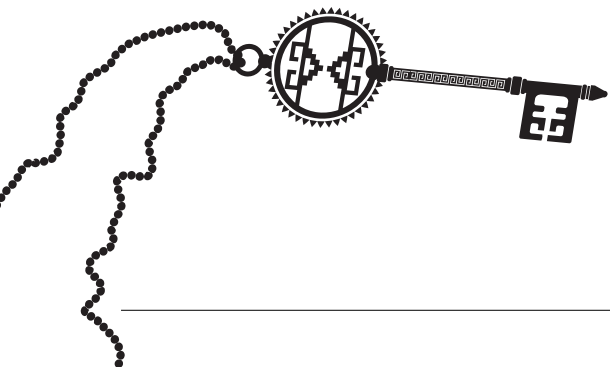
Figur 4: Barnedødelighet i Venezuela
Kilde: CEPALSTAT, (2011). URL: www.eclac.cl

Den viktigste effekten venstreboelgen i Latin-Amerika har hatt på helsesektoren er at andelen av befolkningen som har tilgang på gratis helsestøtte har økt betraktelig. Sammen med tiltak for å sikre sosial støtte for barn, pensjonister og funksjonshemmede, grupper som tidligere har blitt neglisjert politisk og økonomisk, bidrar dette enormt til allmennhelsetilstanden og velferdsutviklingen på kontinentet.

4.3 UTDANNING TIL FOLKET

Utdanning handler om mer enn bare innlæring og pugging. Utdanning er videreformidling av ideer, tradisjoner og kulturelle uttrykk. Utdanning er nødvendig både for å realisere individers økonomiske og kulturelle potensial og for å fostre en befolkning som er i stand til å uttrykke evalueringer og kritikk på en saklig måte. Slik er en utdannet befolkning ikke bare nødvendig for individuell framgang men også en forutsetning for et velfungerende demokratisk samfunn.

Den mest grunnleggende delen av utdanningen er oppbygningen av lese- og skriveferdigheter. I Latin-Amerika har alfabetiseringsnivået tradisjonelt sett vært lavt. I 1961 startet alfabetiseringsprogrammet

GJENNOM ALBA-SAMARBEIDET HAR CUBA AVTALER MED VENEZUELA OG BOLIVIA OM HENHOLDSVIS 2000 OG 5000 GRATIS STUDIEPLASSER.”

«Ja jeg kan!» (Yo si puedo) opp på Cuba. Programmet, som gjorde bruk av grasrotorganisering var en umiddelbar suksess. I løpet av samme år ble landet erklært alfabetisert, og har hatt stabilt høyt nivå siden.⁵⁸ Senere har kurset blitt kopiert i en rekke land. Venezuela fulgte den samme modellen og nådde det som regnes som full alfabetisering på over 96 prosent i 2001. Etter dette har også Bolivia i 2009 og Nicaragua 2011 fulgt etter og oppnådd samme resultat. Modellen som ble laget på spansk har blitt oversatt til en rekke språk og man regner med at over 6 millioner mennesker har hatt nytte av den på verdensbasis.⁵⁹

I januar 2007 regner man med at rundt 100.000 flere barn enn det skolene hadde kapasitet til, møtte opp til skolestart i Bolivia. Mangelen på skolebygg, læremateriell og lærere var alvorlig, og med statens nyervervede inntekter fra gassnasjonaliseringen satte regjeringen i gang opprusting av skoler og læremateriell. Ordningen som er kalt Juancito Pinto ble også startet. Dette er et fond som gir hvert skolebarn i klassetrinnene fra 1. til 8. over hele landet en sum på 200 bolivianos i året, så alle skoleelever skal kunne skaffe seg læremateriell uavhengig av foreldrenes inntektssituasjon.⁶⁰ For å få utbetalt stipendiet må eleven møte opp med pårørende og med papirer som dokumenterer elevens identitet. Til skolen kommer

også representanter for regjeringen som sammen med lærerne sjekker om eleven har oppfylt kravet med nok skoledeltakelse. Mange familier i Bolivia ser seg nødt til å la barna sine jobbe for å klare å forsørge familien. Tanken er at stipendiet skal brukes på skolemateriell og utstyr, og holde barna på skolebenken. I 2009 meddelte den bolivianske regjeringen at siden ordningen ble innført er andelen av elever som sluttet på barneskolen mer enn halvert fra 5,3 til 2,8 prosent.⁶¹

Samarbeidet mellom Cuba og andre latinamerikanske land begrenser seg ikke bare til alfabetiseringsprogrammene. Cuba har et gjennomført skolesystem, spesielt kjent for medisinstudiet. Landet tilbyr gratis studieplasser til en rekke studenter fra hele kontinentet. Gjennom ALBA-samarbeidet har Cuba også avtaler med Venezuela og Bolivia om henholdsvis 2.000 og 5.000 gratis studieplasser.⁶²

Latinamerikanske land har vist betydelig initiativ med tanke på satsing på moderne utdanning. I 2009 ble Uruguay det første landet i verden som oppnådde å tilby gratis bærbare datamaskiner til alle elever i grunnskolen. Studier har vist at utdelingen har hjulpet med å fjerne gapet mellom fattige og rike når det kommer til utdanningsnivå.⁶³ Lignende programmer er underveis i flere land i

58 Steele, J. (2010). «Yo, Si Puedo: South-South Educational Collaboration in Practice». Society for International Education Journal. URL: www.tc.columbia.edu/sie/journal/Volume_5/steele.pdf (1.8.2012).

59 Schultz-Byard, N., (2012). «Yes, I Can! graduation - a win for indigenous literacy». ABC. URL:<http://www.abc.net.au/local/photos/2012/05/09/3499288.htm> (1.8.2012).

60 Grasveit, H., (2009). «Kampen om språket». Mål og Makt. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/11296.html (1.8.2012).

61 Høiset, E., (2009) «Juancito Pinto». LAG Norge: Oslo. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/11124.html (1.8.2012).

62 Lundeberg, H., (2012). «Latin-Amerikas alternativ til frihandel». Latin-Amerikaboka 2012. LAG Norge: Oslo. s. 104.

63 Oppenheimer, A, (2012). «Region's one Laptop per Child Plan has a Future». Miami Herald. URL: www.miamiherald.com/2012/04/21/2759975/regions-one-laptop-per-child-plan.html (1.8.2012).

regionen som Argentina og Peru. Venezuela startet sitt program i 2009 og har hatt som mål å dele ut 3 millioner bærbare datamaskiner til elever på grunnskolenivå innen 2012 er omme.

Deltagelse i et demokrati krever også at folk har tilgang på informasjon og utdanning på språk som folk forstår. I Bolivia har man også satset på utdanning på morsmål og urfolksspråk. Landets nye grunnlov fra 2009 som anerkjenner 36 av landets urfolksspråk som likestilte til spansk har vært med på å sette standarden. I mars 2007 ble det vedtatt at alfabetiseringsprogrammet, basert på det cubanske undervisningsopplegget «Ja, jeg kan!» også skulle gjennomføres på aymara og quechua, de to største urfolksspråkene i Bolivia. Mer enn 60.000 deltagere har gjennomført alfabetiseringsprogrammet på disse språkene. Et annet tiltak for å sørge for utdanning på morsmål og urfolksspråk er å trykke skolemateriell på de ulike språkene. I 2008 var det kommet skolebøker på 22 av urfolksspråkene. Målet er at elever i mindre grad skal måtte ty til spanske ord for å forklare innholdet i pensum og faglige begreper.⁶⁴ Å fremme folks mulighet til å bruke eget språk i arbeid og i utdanning er å anerkjenne folks kultur og dagligliv. Dette er videre med på å sikre muligheten for å delta i samfunnsbygging og demokrati og legger et viktig grunnlag for å kunne utvikle gode velferdsstater.

⁶⁴ Grastveit, H., (2009). «Kampen om språket». Mål og Makt. URL: www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/11296.html (1.8.2012).

5. LATINAMERIKANSKE LØSNINGER

Europa er preget av krise. Med mangel på arbeid, gjeldsøkning og reduserte velferdstilbud lever stadig flere europeere i fattigdom, mens de som var fattige i utgangspunktet får det enda verre. En finansøkonomi ute av styring har skapt sosial katastrofe og situasjonen sammenlignes med depresjonen i 1930-årene. Paradoksalt nok har krisen som startet med en deregulert finanssektor blitt møtt med enda mer liberalisering. Troikaen EU, IMF og Den europeiske sentralbank blir kritisert for å møte situasjonen med samme politikk som skapte krisen i utgangspunktet. Denne politikken har også medført at makt blir flyttet fra nasjonale til internasjonale institusjoner. Grekernes skjebne er lagt i hendene på statsledere og jurister på regionalt og internasjonalt nivå. Når makten til å bestemme et lands pengepolitikk, økonomiske tiltak og reguleringer overføres til internasjonale institusjoner, svekkes ikke bare muligheten for demokratisk kontroll, men også landets muligheter for statlige inntekter og utvikling.

Sør-Amerika har møtt den globale krisen på en måte som står i sterk kontrast til politikken som føres i Europa: Med regulering av økonomien og sosiale tiltak i land etter land arbeider folk politisk gjennom sosiale bevegelser og statlige prosesser for å bygge velferd, satse på lokal og nasjonal utvikling og industri, og for å beholde markeder og finanspolitikk under demokratisk kontroll. Den regionale satsingen på et eget pengefond og egne søramerikanske finansinstitusjoner henger sammen med nasjonaliseringspolitikken som har ført til mulighetene for å lage nasjonale velferdsordninger. Slik kan stadig flere latinamerikanske

land selv legge premissene for sin egen utvikling. De søramerikanske løsningene som er skissert i denne rapporten er en begynnelse på politikk som må få utvikles og modnes. Det er mye å kritisere og mye å forbedre, men det som beskrives som den latinamerikanske våren viser det sosiale bevegelser i hele verden har arbeidet for flere tiår: verden er mulig. En annen verden er mulig.

Forskjellen mellom Europa og Sør-Amerika er fortsatt stor, men de trendene vi har presentert i rapporten kan over tid føre til at situasjonen i de to regionene blir likere. Den stabile økonomiske veksten, den dokumenterte sosiale framgangen og oppbyggingen av velferdsprogrammer vitner om at Sør-Amerika beveger seg sakte men sikkert mot den posisjonen Europa har hatt. Den sosiale krisen og den reduserte økonomiske veksten i Europa etter finanskrisen inntraff i 2008 er vel dokumentert i massemedia. Det er forhåpentligvis lite trolig at våre barn kommer til å lese om europeiske olivenrepublikker i lærebøkene på samme måte som vi lærte å kjenne Latin-Amerika som et sett med bananrepublikker. Den sosiale og økonomiske tilbakegangen i Europa er likevel tydelig, og den historiske økonomen Erik Reinert har kalt lønnsutviklingen i Europa for latinamerikanisering⁶⁵.

65 Reinert, E. & R. Kattel. (2004). « The Qualitative Shift in European Integration: Towards Permanent Wage Pressures and a 'Latin-Americanization' of Europe? » Paper prepared for the International Conference Latin America, Brazil and the European Union Extended, Universidade Federal do Rio de Janeiro, September 2004. URL: http://pdcc.uhu.archive/00002068/01/WP_17_20043.pdf (8.8.2012).

EN LIGNENDE POLITIKK SOM DEN SOM FØRES I SØR-AMERIKA I DAG ER MULIG I EUROPA OGSÅ. STRENGT TATT HAR LIGNENDE POLITIKK BLITT FØRT NETTOPP I EUROPA I TIDLIGERE TIDER.”

Ikke alle tiltakene som er gjennomført i Sør-Amerika er overførbare til den europeiske konteksten, men en stadig mer globalisert økonomi legger grunnlaget for å bruke den samme politikken på tvers av kontinentene. Hvorvidt England bør innføre nøyaktig de samme finansskattene som Brasil har gjort, eller om Hellas bør nasjonalisere sin industri på samme måte som Bolivia kan bare de lokale parlamentene ta stilling til. Likevel er alle de ulike tiltakene som er presentert i rapporten, både de finanspolitiske, realøkonomiske og sosialpolitiske tiltakene, en del av en helhetlig politisk kurs. Denne politikken tar mål av seg å styre økonomien og begrense finansøkonomien for å sikre arbeidsplasser, statlig kapital til velferdsgoder og hindre framtidige finanskriser. En slik politisk retning er like mulig for Europa som for Sør-Amerika, strengt tatt har lignende politikk blitt ført nettopp i Europa i tidligere tider.

Norge har foreløpig klart seg godt ut av finanskrisen. Eksportbedrifter har tidvis permitert arbeidere, men økonomien har vært relativt stabil og den sosiale situasjonen er relativt upåvirket. Oljerikdommen har blitt brukt som forklaring på den norske «suksessen», og med oljepenger har vi betalt oss ut av en vanskelig situasjon. Gullkortet har utvilsomt hjulpet de norske bankene, men motkonjunkturpolitikken som regjeringen førte i kjølevannet av finanskrisen er også verdt å merke seg. Store byggeprosjekter ble initiert av staten for å holde de økonomiske hjulene i gang og holde folk i arbeid i vanskelige tider. At Norge og de søramerikanske landene har klart seg bedre ut av den internasjonale finanskrisen har derfor delvis sin forklaring i bruk av den samme politikken.

Mange frykter imidlertid at det er et spørsmål om tid før finanskrisen gir alvorlige konsekvenser også her i Norge. Den rødgrønne regjeringen har blitt anklaget for å ta for få grep i forhold til den pågående finanskrisen. Finansdepartementet har bare satt i verk noen av de tiltakene som den regjeringensnedsatte finanskommissjonen anbefalte i 2010.⁶⁶ Blant de tiltakene som ikke er iverksatt er ulike former for skatter tiltenkt bankvesenet.⁶⁷ Finansministeren har på sin side svart kritikken med at det er større regulering som må til. Om det er større reguleringer som skal til, eller om de anbefalte tiltakene holder, ser det ut som om statlig styring og demokratisk kontroll over økonomien er å foretrekke over det uregulerte og ustabile markedet som preger Europa. Kanskje Norge også hadde kunnet finne inspirasjon ved å se til finansielle reguleringer iverksatt i Sør-Amerika. Norge har gode diplomatiske forbindelser til Argentina og Brasil og store vyer om politisk og økonomisk samarbeid med Brasil.⁶⁸ Grunnlaget for å studere og lære av latinamerikanske løsninger er tilstede og mer akutt enn noen sinne.

66 Klassekampen, 4.8.2012. «Referer krisepolitikken». URL: <http://klassekampen.no/60514/article/item/null/referer-krisepolitikken> (10.8.2012).

67 NOU 2011:1 «Bedre rustet mot finanskriser». URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1/16.html?id=631317>(10.8.2012).

68 Regjeringens Brasil strategi. 2011. URL: www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/2011/brasil_strategi.html?id=636321 (10.8.2012).

LISTE OVER FOTO

SIDE 11 - FOTO: CHRISTIN SANDBERG

SIDE 13 - FOTO: FLICKR.COM [HTTP://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/GEOFFDEXTER/5165444700/SIZES/L/IN/PHOTOSTREAM](http://www.flickr.com/photos/geoffdexter/5165444700/sizes/l/in/photostream)

SIDE 15 - FOTO: CHRISTIN SANDBERG

SIDE 18 - FOTO: FLICKR.COM [HTTP://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/IMFPHOTO/5062336927/SIZES/O/IN/PHOTOSTREAM/](http://www.flickr.com/photos/imfphoto/5062336927/sizes/o/in/photostream/)

SIDE 22 - FOTO: FLICKR.COM [HTTP://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/DGCOMSOC/7178637293/](http://www.flickr.com/photos/dgcomsoc/7178637293/)

SIDE 25 - FOTO: MARIA GOSSE

SIDE 28 - FOTO: MARIA GOSSE

SIDE 31 - FOTO: FLICKR [HTTP://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/30178373@N00/2286820645/SIZES/L/IN/PHOTOSTREAM/](http://www.flickr.com/photos/30178373@n00/2286820645/sizes/l/in/photostream/)

SIDE 37 - FOTO: HANNA KVAMSÅS

SIDE 42 - FOTO: FLICKR.COM [HTTP://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/SEDESBAHIA/6377923651/SIZES/O/IN/PHOTOSTREAM/](http://www.flickr.com/photos/sedesbahia/6377923651/sizes/o/in/photostream/)

SIDE 43 - FOTO: HANNA KVAMSÅS

Latin-Amerikagruppene
i Norge (LAG)